

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra historie

**DĚJINY A KATALOG HISTORICKÉ KNIHOVNY VALTICKÉHO
KONVENTU ŘÁDU MILOSRDNÝCH BRATŘÍ**

Bakalářská práce

Dana Surá

Historie

Vedoucí práce: Mgr. Jana Oppeltová, Ph.D.

Olomouc 2015

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité prameny a literaturu.

V Podivíně 17. 8. 2015

.....

Dana Surá

Poděkování:

Ráda bych poděkovala vedoucí bakalářské práce Mgr. Janě Oppeltové, Ph. D. za cenné rady, připomínky a za veškerý čas, který mi věnovala, a trpělivost, kterou se mnou musela mít. Také děkuji představenému Milosrdných bratří, bratru Martinovi Mackovi OH, za přátelské přijetí a vlídný přístup. V neposlední řadě bych ráda poděkovala bratru Ladislavu Kronichovi poskytnutí cenných informací a roztřídění valtické knihovny.

OBSAH

1.	ÚVOD.....	6
2.	DĚJINY ŘÁDU.....	10
2.1	Jan z Boha.....	10
2.2	Vznik řádu.....	11
2.3	Působení řádu v našich zemích.....	12
3.	KONVENT MILOSRDNÝCH BRATRŮ VE VALTICÍCH.....	13
3.1	Založení konventu svatého Augustina.....	13
3.2	Zřízení noviciátu a chirurgicko-ošetrovatelské školy.....	14
3.3	Konvent v 19. století.....	15
3.4	Vznik Československa.....	16
3.5	Druhá světová válka.....	17
3.6	Komunistický režim.....	18
4.	DĚJINY KNIHOVNY.....	19
5.	ROZBOR FONDU KLÁŠTERNÍ KNIHOVNY.....	21
5.1	Počet svazků a časový rozsah fondu.....	22
5.2	Uspořádání a uložení.....	23
5.3	Signaturní systémy.....	24
6.	TEMATICKÉ ROZDĚLENÍ.....	26
6.1	Obsahové složení fondu.....	26
6.1.1	Prvotisky a paleotypy.....	28
6.1.2	Rukopisy.....	32
6.1.3	Historia.....	34
6.1.4	Jura.....	37
6.1.5	Medici.....	40

6.1.6	Philosophia.....	43
6.1.7	Religio.....	46
6.1.8	Theologia.....	50
6.1.9	Varia.....	53
6.2	Norbert Boccius a jeho herbáře.....	54
7.	TISKAŘI A VYDAVATELÉ.....	58
8.	INDIVIDUÁLNÍ ZNAKY SOUBORU.....	61
8.1	Vazby.....	61
8.2	Supralibros.....	63
8.3	Ex Libris.....	66
8.4	Vlastnické poznámky.....	68
8.5	Razítka.....	72
8.6	Fyzický stav.....	73
9.	KATALOGIZACE.....	75
10.	ZÁVĚR.....	77
11.	SEZNAM LITERATURY.....	79
12.	RESUMÉ.....	83
13.	ANOTACE.....	84
14.	OBRAZOVÉ PŘÍLOHY.....	85

1. ÚVOD

V českých zemích vznikaly špitály, které sloužily také jako léčebná zařízení, již od druhé poloviny 10. století, a to obvykle díky fundaci církevních, fyzických či právnických osob.¹ S postupem kolonizace zakládali útulky pro chudé, nemocné a opuštěné i šlechtičtí fundátoři. Správa těchto ústavů bývala spojena s církevními institucemi – kostely či kláštery. Přesto řády, jejichž posláním byla především péče o nemocné, se rodí až na prahu novověku. Kromě milosrdných bratří vzniklých již v 16. století, jež poskytovali péči nemocným mužům, to byly zejména alžbětky a boromejky, které o století později otevřely první léčebná zařízení pro ženy. Kromě zakládání prvních nemocnic, které se na rozdíl od někdejších špitálů specializovaly jen na péči o nemocné, patří milosrdným bratřím i významné místo v dějinách medicíny² a ve zdravotnickém školství – všichni členové řádu prošli základní zdravotnickým vzděláním a mezi členy řádu byli jak lékaři, tak lékárníci.

Počátky péče o nemocné ve Valticích sahají do počátku 14. století, kdy zde byl založen špitál řádem minoritů, na jehož místě byl o století později postaven řádem františkánů nový klášter se špitálem. Zvláštní význam mají Valtice pro řád milosrdných bratří, které do střední Evropy přivedl Karel I. z Liechtensteina a roku 1605 je usadil přímo ve Valticích. Během následujících dvou století se odtud tento řád rozšířil i do okolních zemí a jen v Čechách a na Moravě měl osm konventů.³

U každého z konventů byla založena konventní knihovna zahrnující medicínskou literaturu, ale našli bychom v ní i knihy z jiných oborů – zejména pak z teologie. Několik specializovaných titulů bylo uchováváno také v lékárně,⁴ kde sloužily jako pomůcky pro výrobu léků, a v 19. století se setkáváme také s knihovničkou určenou pacientům, která

¹ Prvním doloženým špitálem v Praze byl tzv. týnský špitál P. Marie, který lze hodnověrně prokázat nejdříve pro druhou polovinu 12. století. Od přelomu 12. a 13. století jsou v českých zemích doloženy špitály johanitské, templářské i řádu německých rytířů. Nejslavnější a nejdéle existující český špitál byl založen Anežkou Českou.

² Fr. Coelestinus Opitz (1810-1866) provedl roku 1847 jako první ve střední Evropě operaci v narkóze.

³ KORDIOVSKÝ, Emil a kol.: *Město Valtice*. [Břeclav] 2001, s. 274-275.

⁴ Z knihovny konventu milosrdných bratří v Novém Městě nad Metují se dochovala kniha receptů, která má na předním přídeští malované exlibris, které ji charakterizuje jako součást zařízení lékárny.

obsahovala zbožnou a asketickou literaturu, a také beletrii. Všechny tyto knihovny zažily dvojí likvidaci řádových domů, a tím i převzetím řádových nemocnic, z nichž první byla dílem nacistického, druhá pak komunistického režimu. Po roce 1989 byla činnost řádu obnovena, byť menší počet bratří, ekonomické a právní obtíže neumožnily obnovu jeho působení v předválečném rozsahu. Navrácena byla i torza některých konventních knihoven, do nichž byly zařazeny jak svazky knihoven určených pacientům, tak i soukromé bibliotéky jednotlivých bratří. Všechny dochované svazky, které pocházejí zejména z valtického, pražského, letovického a brněnského konventu, byly převezeny do kláštera v Brně a zde uloženy. Současný zástupce někdejší českomoravské provincie řádu fr. Martin Macek, O.H. usiluje o uspořádání, evidenci a zpřístupnění historických knihovnických fondů řádu, stejně jako o vytvoření vědecky fundovaného inventáře uměleckých předmětů, kterými řád disponuje.

Rozhodla jsem se pomoci tomuto úsilí, které může odhalit vzácné či neznámé knižní tituly, vytvořit obraz o historických knihovnách ve vlastnictví řádu a vnést více světla do našich znalostí o řádu milosrdných bratří a o odborných znalostech jeho členů. Z dochovaných knihovnických celků jsem si zvolila bibliotéku valtického konventu, a její uspořádání, soupis a pokus o vystižení její historie se tak stalo tématem předkládané bakalářské práce.

Poté, co jsem navštívila brněnský klášter sv. Leopolda, kde je valtická knihovna dnes umístěna, zjistila jsem, že bude zapotřebí projít všechny svazky zde uložené, neboť došlo k vzájemnému prolnutí původně samostatných fondů, a to zejména knihovny brněnského a valtického konventu. To se dělo na základě dochovaných signatur, mnohé svazky ztratily své původní označení.⁵ Zde popisovaný fond však zahrnuje knihy jednoznačně identifikované původní valtickou signaturou a zahrnuje celkem 1784 svazků.

⁵ Podle razítek, přípisů a starých signatur či dalších vnějších znaků bylo možné některé knihy přidat do valtického fondu, bohužel absence nejmladší vrstvy signatur mne přiměla vytvořit u takto doplněných svazků nové označení. K tomu muselo být přistoupeno zejména proto, že se žádný historický katalog knihovny

Na začátku své práce stručně pohovořím o celkové historii řádu v Evropě i v českých zemích a o vývoji valtického konventu od jeho založení až po současnost. Poté budou následovat dějiny klášterní knihovny, kde se opírám o knihy samé a jejich signatury, vlastnické poznámky, ale také o archiválie uložené v Moravském zemském archivu v Brně. V archivu se nacházejí především spisy s údaji o nemocech, knihy se soupisy bratří, doklady o hospodaření kláštera, o cenách léků, poživatin, náradí aj. Dalšími prameny mi budou pamětní knihy valtického a brněnského konventu uložené v klášteře sv. Leopolda v Brně.

Hlavním úkolem této práce je vypracování katalogu v programu Microsoft Access. Z něj vychází kapitoly věnované obsahovému složení fondu, a také době a místu vzniku, nakladatelům a tiskařům. Svou pozornost zaměřím dále na vazbu knih a nechci opomenout ani fyzický stav knižního fondu.

Při bádání bude zapotřebí vycházet ze sekundární literatury, které v českém jazyce není moc. Knihy věnované řádu jsou především v němčině, ale jsou vydávané také v angličtině, španělštině, italštině a jiných jazycích. Z německy psaných textů bych upozornila na populární životopisy Jana z Boha *Geschichte des Lebens und der Werke des heiligen Johannes von Gott* od Francisca de Castra a *Und Gott wurde zum Bruder der Menschen* od Valentina Riesca Alvareze. Poznatky o řádové historii jsem čerpala z prací Hermenegilda Strohmayera, a to z *Geschichte des Hospitalordens* a z *Krankenpflegeschulen im Hospitalorden des heiligen Johannes von Gott*.

Základní studií o řádu milosrdných bratří v českém jazyce je práce člena řádu Benedikta Bogara *Milosrdní bratři* vydaná v roce 1934. Detailně se zaměřuje na celkovou historii řádu, ale i na jejich působení v českých zemích a na historii jednotlivých konventů. Dále je možné využít příležitostné publikace vydané k výročí vzniku konventů, například dvě knihy od Huberta Podsedníka, a to *250 let Milosrdných bratří v Letovicích* a *Milosrdní bratři*.

nedochoval, takže nebylo možné dohledávat chybějící signatury. Tyto knihy v počtu cca 142 svazků nebyly do předkládaného katalogu zahrnuty.

Valtice-Feldsberg 1605-2005 – almanach ke 400. výročí příchodu Milosrdných bratří do Valtic. Nejstarší publikací, kterou jsem měla k dispozici, byla kniha od Joannese de Deo Sobela *Dějiny a slavnostní spis rak.-české řádové provincie Milosrdných bratří ke slavnosti ve dnech 28., 29. a 30. srpna konaného vysvěcení nemocnice mateřského domu ve Valčicích v Dol. Rakousích, Munificencí Jeho Jasnosti knížete Jana I. z Liechtenštejna a na Liechtenštejně nově vystavěné*, z roku 1892. K Valticím a působení řádu se pojí také práce Vítězslava Koukala s názvem *Valtice a řád Milosrdných bratří, historie a osobnosti*.

Věřím, že i tato má práce, jakkoli úzce zaměřená na dějiny valtické knihovny, může přinést nové poznatky a posloužit dalšímu bádání. Kromě nutné a do budoucna využitelné evidence tohoto cenného fondu je předkládaný katalog svědectvím o vysoké odborné a obecně intelektuální úrovni členů valtického konventu milosrdných bratří.

2. DĚJINY ŘÁDU

2.1 Jan z Boha

Jan z Boha, vlastním jménem Jan Ciudad, se narodil 8. března 1495 v městečku Montemor-o-Novo v Portugalsku. Za svého života bojoval v několika válkách, po jejichž skončení se živil jako potulný obchodník s knihami.⁶ V Granadě se zúčastnil kázání Jana z Avily 20. ledna 1537, jímž byl natolik ovlivněn, že se rozhodl odčinit své hříchy sebedmrškačstvím. Kvůli tomu se dostal do blázince, kde nějakou dobu pobýval. K rozumu jej přivedl Jan z Avily a Jan Ciudad pak zůstal v ústavu jako ošetřovatel. Tehdy se rozhodl, že si založí nemocnici a bude se starat o tělesně i psychicky nemocné.⁷

Dne 8. listopadu 1539 (v některé literatuře se objevuje rok 1537) si pronajal dům a v něm se staral o nemocné.⁸ Své jméno získal tak, že se jednou setkal s biskupem z Tuy, který si jej velmi vážil a nazval ho Janem z Boha.⁹

Roku 1544 dostal od města Granady větší dům, kde přijímal nemocné jakéhokoliv vyznání, rasy, stavu nebo národnosti. Zanedlouho se k němu přidali pomocníci Antonín Martin, Petr Velasco, Šimon Avila, Dominik Piola, Jan Garcia a další. Jan je vedl ke ctnostnému životu a k obětavé péči o nemocné, čímž dal za vznik bratrstvu ošetřovatelů.¹⁰

Jan zemřel 8. března 1550, byl blahorečen 1630 a svatořečen 1690. Papež Lev XIII. roku 1886 svěřil všechny nemocnice a nemocné ochraně sv. Jana z Boha.¹¹

2.2 Vznik řádu

Bratrstvo na sebe upozornilo při bojích se vzbouřenými Maury v letech 1568-1571. Bulou Pia V. „Licet ex debito“ z 1. ledna 1572 bylo kongregaci ošetřovatelů dovoleno nosit

⁶ O jeho profesi vyšel katalog z výstavy k výročí jeho narození *Mostra - San Giovanni di Dio patrono dei librai nel v centenario della nascita 1495-1995* od Filomeny Rizzo a Paoly Rosiello vydané v Beneventu roku 1996.

⁷ BOGAR, Benedikt: *Milosrdní bratři*. Praha 1934, s. 19.

⁸ BUBEN, Milan: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích – žebravé řády, III. díl, 2. svazek*. Praha 2007, s. 357.

⁹ CHROBAK, Werner: *Ján z Boha: Pastier. Dobrodruh. Nemocničný priekopník*. Mnichov 1995, s. 33.

¹⁰ BOGAR, Benedikt: *c. d.*, s. 19-20.

¹¹ PODSEDNÍK, Hubert a kol.: *250 let milosrdných bratří v Letovicích*. Letovice 2001, s. 13.

škapulíř až po kolena pod podmínkou, že budou žít podle řehole sv. Augustina.¹² Tato bula sice nepovýšila bratrstvo na řád, ale pomalu jej připravovala k jeho povýšení. Toho se bratři nakonec dočkali, když byli povýšeni bulou Sixta V., „*Etsi pro debito*“, 1. října 1586.¹³

Postupně došlo k rozšíření bratrstva po celé Evropě. Do Francie se dostali prostřednictvím choti francouzského krále Jindřicha IV., Marie Medici. Do střední Evropy byli přivedeni Liechtensteiny, kteří se zasloužili o rozšíření řádu na sever od Alp (Valtice 1605, Vídeň 1614, Štýrský Hradec 1615 a v Praze před rokem 1620). Roku 1609 přišli bratři do Polska, avšak roku 1655 bylo spoustu z nich povražděno pravoslavnými Rusy a protestantskými Švédy.¹⁴

„Francouzská revoluce a osvícenské sekularizace přinesly úpadek i všeobecně respektovanému řádu milosrdných bratří.“¹⁵ Ve Francii byli vyhnáni, v Itálii na příkaz Napoleona museli odložit svá řeholní roucha a tento rozkaz trval až do roku 1814.

K dalšímu rozmachu řádu došlo zejména po skončení první světové války, kdy vznikaly nové provincie (polská, portugalská) a delegatury (jugoslávská a irsko-anglická). Během druhé světové války počet bratří prořídil a k dalšímu úbytku členů došlo za vlády komunistů.¹⁶

Řád funguje do dnešních dnů v 52 zemích světa. V těchto zemích působí přibližně 1200 bratří a provozují okolo 400 zdravotních zařízení.¹⁷ Avšak počet bratří se snižuje, v loňském roce ztratil řád několik svých členů v Africe, kde podlehl epidemii eboly bratři z nemocnice sv. Josefa v Monrovii, když pečovali o nakažené.¹⁸

¹² BUBEN, Milan: *c. d.*, s. 358-359.

¹³ Moravský zemský archiv (dále jen MZA) E 79 Milosrdní bratři Valtice 1607-1960 (dále jen E 79), k. 5, inv. č. 13, sig. 12, Kapitulní kniha 17. srpna 1947 – 14. prosince 1958, s. 15.

¹⁴ BUBEN, Milan: *c. d.*, s. 362.

¹⁵ Tamtéž, s. 362.

¹⁶ Tamtéž, s. 362-363.

¹⁷ Milosrdní bratři: *Milosrdní bratři Hospitalálský řád sv. Jana z Boha*. In: Hospitalita, ročník 4/2012, s. 3.

¹⁸ Milosrdní bratři: *Ebola*. In: Hospitalita, ročník 2-3/2014, s. 4. Dostupné na: <http://www.milosrdni.cz/res/archive/004/000567.pdf?seek=1415369923> [cit. 29.7.2015]

2.3 Působení řádu v našich zemích

Milosrdní bratři se dostali na Moravu díky již zmiňovanému knížeti Karlovi z Liechtensteina, který s sebou přivedl dva řeholníky (Gabriela, hraběte Ferrarského a Jana Křtitele z Cassenitti) 10. října 1605 do Valtic, kde založili první konvent.¹⁹

Do Čech přišli až po Bílé hoře, kdy jim císař Ferdinand II. daroval v Praze kostel a špitál u sv. apoštolů Šimona a Judy. Bratři se také zúčastnili obrany Prahy proti Švédům v roce 1648.²⁰

„Na Moravě a v Čechách vzniklo osm řádových domů: ve Valticích (1605), Praze (1620), Novém Městě nad Metují (1696), Prostějově (1733), Kuksu (1747), Brně (1747), Letovicích (1750) a Vizovicích (1781).“²¹

Náběh k samostatné české provincii započal už roku 1856, kdy vznikla rakousko-česká provincie. Po rozpadu Rakouska-Uherska došlo k rozdělení provincie. Československá provincie vznikla 30. října 1919 a prvním provinciálem se stal valtický převor Veremundus Tvrdý. Avšak i řád zažíval problémy s hranicemi, jelikož několik jeho konventů nespadlo k Československu. Trianonskou smlouvou (4. červen 1920) jí byly navraceny konventy: Spišské Podhradie, Bratislava a Skalica, stejně tak konvent ve Valticích mírem v Saint Germain-en-Laye (10. září 1919), kdy bylo k ČSR připojeno Valticko a Vitorazsko.²²

Odloučením Slovenska od republiky v březnu 1939 vznikla Českomoravská provincie. Řád byl dvakrát rozpuštěn, jeho zařízení uzavřena a bratři uvězněni – nejprve nacisty a poté komunisty. Po pádu komunismu byly řádu navraceny domy v Brně a ve Valticích. V roce 1995 čítal řád 12 bratří. K dnešnímu dni žijí na území České republiky již jen čtyři milosrdní bratři.²³

¹⁹ BUBEN, Milan: *c. d.*, s. 368.

²⁰ Tamtéž, s. 368.

²¹ FREEMANOVA, Michaela: *Hospitály milosrdných bratří na Moravě a v Čechách*. In: Mezinárodní sympozium k dějinám medicíny, farmacie a veterinární medicíny (7.). 8.-10. června 2005, Olomouc 2005, s. 25.

²² BOGAR, Benedikt: *c. d.*, s. 122-126.

²³ BUBEN, Milan: *c. d.*, s. 369-371.

3. KONVENT MILOSRDNÝCH BRATRŮ VE VALTICÍCH

3.1 Založení konventu svatého Augustina

Jak jsem již v dřívějších kapitolách zmiňovala, tak zakladatelem prvního středoevropského konventu milosrdných bratrů byl Karel z Liechtensteina. Řeholníci přicházejí 10. října 1605 do Valtic, kde se prvním valtickým představeným stal Jan Křtitel Cassinetti. Ve Valticích převzali malý zanedbaný špitál sv. Barbory, který kdysi stál na epištolní straně dnešního konventního kostela sv. Augustina a v němž bylo pouze šest lůžek s velmi špatným vybavením.²⁴ Kvůli těžkým poměrům ve Valticích a absenci vlastního slušného bydlení přešla většina z řeholníků do Vídně.

K výraznější změně dochází s příchodem Konstantina Scholze (1659), který s sebou přivedl tři bratry kvůli posílení konventu. Za jeho působení se začalo s výstavbou konventního traktu pod patronátem kněžny Johanny Beatrix a knížete Karla Eusebia, syna Karla z Liechtensteina.²⁵ Stavba byla stavěna volnějším tempem, protože se současně provádělo rozšíření původního špitálu za kapli sv. Barbory. Stavební práce byly dokončeny v březnu 1668 a poté následovalo vnitřní zařizování nové nemocnice. Její provoz začal 27. srpna 1668, když sem byli přestěhováni všichni nemocní z původního malého špitálu.²⁶

Pro stavbu nového kostela bylo zapotřebí místo, které se získalo zbouráním malé gotické kaple sv. Barbory, k němuž došlo ve stejném roce jako k otevření nové nemocnice. Kostel byl dostavěn 27. června 1671. „Světitel byl Jodok (Jošt) von Brendt Gen. Höpffner, titulární biskup lampsacenský a světící biskup passovský, který konsekroval konventní kostel s hlavním oltářem ke cti sv. Augustina vyznavače a do oltářní schránky vložil ostatky sv. Bartoloměje apoštola a dále svatých mučedníků Juliána, Amanta, Pia, Maxima a různých

²⁴ PODSEDNÍK, Hubert: *Milosrdní bratři. Valtice-Feldsberg 1605-2005: almanach ke 400. výročí příchodu Milosrdných bratrů do Valtic.* (dále jen *Milosrdní bratři. Valtice-Feldsberg...*), [Brno] 2005, s. 23.

²⁵ BOGAR, Benedikt: *c. d.*, s. 166.

²⁶ PODSEDNÍK, Hubert: *Milosrdní bratři. Valtice-Feldsberg...*, s. 25.

dalších světců.²⁷ V roce 1673 byly ke kostelu přistavěny dvě nízké kostelní věže, které v roce 1873 kníže Jan II. nechal zvýšit o 12 metrů a opatřil je barokními báními, jak je známe dnes.²⁸

V roce 1713 byly Valtice ušetřeny moru, avšak epidemii tyfu (1726) už se nevyhnuly. V jejím důsledku ztratil konvent jedenáct bratří. Nemocnice nestačila ošetřovat všechny své pacienty, tak z nouze zvyšovala kapacitu lůžek, až nakonec byla v roce 1751 rozšířena o příčný trakt, a to díky manželce knížete Václava, Anně Marii.²⁹

„K významnému zlepšení péče o pacienty dochází v roce 1762, kdy se převoru Mathaeusi Grimovi podařilo realizovat postavení nového traktu, ve kterém pak byli soustředěni rekonvalescentní chirurgičtí pacienti, čímž se mělo zabránit vzniku druhotných infekcí, které léčbu komplikovaly a mohly způsobit i pacientovu smrt.“³⁰

3.2 Zřízení noviciátu a chirurgicko-ošetrovatelské školy

Na krátký čas se staly Valtice sídlem noviciátu. Roku 1722 bylo v Římě rozhodnuto, že se přeloží noviciát z rušné Vídně do klidnějších Valtic. 3. srpna 1722 novicmistr P. Auremund Tirpek přesídlil se svými novici do Valtic. Bohužel jen na krátkou dobu, jelikož po devíti letech se noviciát opět navrátil do Vídně.³¹

Dalším, čím se mohly Valtice chlubit, bylo zřízení zvláštní profesury chirurgie v roce 1746, která se stala základem pro zrod pozdější chirurgické a ošetrovatelské školy. Tato instituce se stala střediskem postnoviciátní odborné zdravotnické výuky pro řádové příslušníky. V čele této organizace stál Norbert Boccus, který byl jejím ředitelem a profesorem. Boccus byl v letech 1766-1784 valtickým převorem. Škola měla status řádného

²⁷ PODSEDNÍK, Hubert: *Milosrdní bratři. Valtice-Feldsberg...*, s. 27.

²⁸ Tamtéž, s. 29.

²⁹ BOGAR, Benedikt: *c. d.*, s. 167.

³⁰ KORDIOVSKÝ, Emil a kol.: *c. d.*, s. 280.

³¹ SOBEL, Joannes de Deo: *Dějiny a slavnostní spis rak.-české řádové provincie Milosrdných bratří ke slavnosti ve dnech 28., 29. a 30. srpna konaného vysvěcení nemocnice mateřského domu ve Valčicích v Dol. Rakousích, Munificencí Jeho Jasnosti knížete Jana I. z Liechtenštejna a na Liechtenštejně nově vystavěné.* Vídeň 1892, s. 14.

dvouletého studia a byla uznána jako přípravná škola pro uchazeče studia lékařství na univerzitě. Pro potřebu školy byla zřízena odborná knihovna, která byla otevřena 20. března 1763. V roce 1791 byla zrušena obdobná škola v pražském konventu, a tak se stala valtická jedinou svého druhu v celé řádové provincii. Od roku 1773 až do jejího zániku 1854 ji absolvovalo 240 bratří.³²

3.3 Konvent v 19. století

Za napoleonských válek byl zřízen u špitálu vojenský lazaret.³³ Kvůli přílivu raněných rakouských a francouzských vojáků byl konvent hospodářsky vytižen. Aby se předešlo těmto hospodářským problémům, tak kníže Alois Josef II. 8. května 1852 založil nadaci, která měla na věčné časy vyplácet konventu obnos 300 dukátů ročně.³⁴

Padesátá léta 19. století byla pro konvent velice těžká. V roce 1854 jej postihl požár hospodářských budov. Rok na to Valtice zasáhla cholerová epidemie a v roce 1856 se rozšířila tyfová nákaza. Za pruskorakouské války (1866) byli ve Valticích ubytováni rakouští a němečtí vojáci a zanedlouho po jejich odchodu zde vypukla cholera.³⁵

I přes všechna úskalí se konventu v 70. letech začalo dařit. O hospodářský a odborný rozvoj nemocnice se zasloužil převor P. Mariophilus Fülbir (1872-1884), který se snažil udržet krok s pokrokem v chirurgii, spojenému s vyřešením otázky narkózy a později i asepse.³⁶

12. listopadu 1858 umírá kníže Alois Josef II, velký příznivec konventu a nemocnice. Financoval její fungování a nechal opravit požárem poničené hospodářské budovy. Na jeho místo nastoupivší Jan II. poznal, že nemocnice není dostatečně moderní a potýká se

³² KORDIOVSKÝ, Emil a kol.: *c. d.*, s. 281.

³³ FOLTÝN, Dušan: *c. d.*, s. 722.

³⁴ BOGAR, Benedikt: *c. d.*, s. 167.

³⁵ CHRÁSTECKÝ, Metoděj a kol.: *Hlučínsko, Valticko, Vitorazsko. Podobná minulost: historie, obce, atraktivita*. Hlučín 2008, s. 65.

³⁶ KOUKAL, Vítězslav: *c. d.*, s. 18.

s nedostatkem místa. Proto se rozhodl, že nechá na své náklady vystavět na místech staré nemocnice novou, která by odpovídala tehdejšími potřebám a standardům. V roce 1889 byly vypracovány studie a stavební plány. S demolicí se začalo koncem dubna 1890. Základní kámen byl položen 31. července 1890.³⁷ Stavební práce probíhaly velmi dobře a nová budova nemocnice byla posvěcena 28. srpna 1892. Úplné ukončení stavebních prací bylo završeno 4. října 1892.³⁸

Na místě zbouraných budov byly postaveny dvě na sebe kolmé, podsklepené jednopatrové trakty. V přízemí byla přijímací kancelář, ordinace pro lékaře, tři skladové místnosti, sociální zařízení a výtah. V přístavku několik dalších světnic a učební místnosti. V prvním poschodí byl operační sál, dvě velké místnosti pro pacienty chirurgického a interního oddělení. V přístavku 1. patra byla knihovna, tři pokoje kaple pro pacienty a schodiště. Nemocnice nově čítala 50 lůžek a moderní vybavení. V roce 1894 byla postavena na zahradě samostatná budova s infekčním pavilonem nazvaná „Aloisovo oddělení“.³⁹

3.4 Vznik Československa

Během první světové války se z nemocnice stal lazaret, kde se starali o raněné vojáky. První vlak s raněnými přijel do Valtic 13. září 1914. Tehdy stál v čele konventu Fr. Veremundus Tvrdý, který se po ustavení samostatné československé řádové provincie stal jejím prvním provinciálem.⁴⁰

Vznik Československa v roce 1918 a následné připojení Valticka v roce 1920 znamenalo pro bratry ztrátu rakouského zázemí a omezila se jen na několik sbírek z několika malých okresů jižní Moravy. Kvůli vleklým finančním potížím se převor P. Bertin Ellner snažil získat právo veřejnosti, které nemocnici bylo uděleno 6. května 1930 - ovšem s to

³⁷ MZA E 79, k. 157, sig. III/5, inv. č. 321, nestr.

³⁸ PODSEDNÍK, Hubert: *Milosrdní bratři. Valtice-Feldsberg...*, s. 37-40.

³⁹ KORDIOVSKÝ, Emil a kol.: *c. d.*, s. 282.

⁴⁰ PODSEDNÍK, Hubert: *Milosrdní bratři. Valtice-Feldsberg...*, s. 43.

s podmínkou, že bude přistavěno ženské oddělení.⁴¹ Stavba nové části budovy započala 1. září 1930 a byla dokončena 22. listopadu 1931. O ženské oddělení se staralo 12 sester řádu sv. Kříže z Choryně.⁴² Právo veřejnosti bylo znovu potvrzeno 8. července 1932 ministerstvem veřejného zdravotnictví a tělovýchovy výnosem č. 24264 datovaným 19. července 1932. Tento výnos znamenal podstatné zlepšení finanční situace.⁴³

Dne 11. února 1929 zemřel kníže Jan II. a jeho nástupcem se stal František I., který podporoval konvent i nadále, navzdory těžkým hospodářským ztrátám způsobených pozemkovou reformou. Městská nemocnice přestala být konkurenceschopná vůči klášterní nemocnici a nakonec byla nucena se s ní spojit.⁴⁴

3.5 Druhá světová válka

Konec třicátých let 20. století znamenal pro valtický konvent počátek nejsmutnějšího období v jeho historii. Šířením nacistické ideologie a následným anšlusem Rakouska se zvýšila aktivita podobně smýšlejících německých obyvatel Valticka, kteří požadovali připojení tohoto území k německé říši. Bratři se díky těmto fanatikům stávali často terčem útoku. Když se situace zhoršovala (Mnichovský diktát) a tamější obyvatelstvo se stěhovalo do vnitrozemí, rozhodl se provinciál P. Veremundus Tvrdý oslovit rakouské spolubratry, aby se postarali o valtický konvent, jelikož se obával vandalismu a rabování. Bylo rozhodnuto, že bratři odejdou z Valtic do vnitrozemí, a tak než dorazili bratři z vídeňského konventu, zůstalo sedm bratří, kteří se starali o těžce nemocné, a na ženském oddělení zůstalo sedm řádových sester. Po příjezdu vídeňských bratří zbylí bratři a sestry přešli do vnitrozemských konventů.⁴⁵

Druhá světová válka se značně dotkla života konventu a provozu nemocnice, kdy byl řád pronásledován za svůj odpor proti okupaci a kvůli pomoci pronásledovaným osob. Za

⁴¹ MZA, E 79, k. 5, inv. č. 12, sig. 11, Kapitulní kniha 3. listopadu 1929 – 20. července 1947, s. 12.

⁴² BOGAR, Benedikt: *c. d.*, s. 169-170.

⁴³ BUBEN, Milan: *c. d.*, s. 375.

⁴⁴ Tamtéž, s. 375.

⁴⁵ PODSEDNÍK, Hubert: *Milosrdní bratři. Valtice-Feldsberg...*, s. 45-46.

tento počin byli bratři vězněni nebo odvezeni do koncentračních táborů, ze kterých se někteří bratři již nevrátili. Konventy byly gestapem likvidovány.⁴⁶

3.6 Komunistický režim

Po osvobození města rudou armádou 21. dubna 1945 se bratři snažili vrátit co nejrychleji do Valtic, avšak sovětská vojska ihned obsadila nemocnici, kde velení umístilo své raněné. Po převzetí konventu byly konvent a nemocnice ve špatném stavu.⁴⁷ Na nemocničním dvoře byla hromada smetí, odpadků a biologického odpadu. V nemocnici i v konventu bylo vše rozházeno, rozbito a rozkradeno.⁴⁸ Po připravení nemocnice k řádnému provozu se začaly objevovat první útoky na konvent, vycházející z nastupujícího komunistického režimu. Bratři byli obviňováni z protistátního smýšlení. Například v roce 1947 byl zatčen převor Fr. Josef Dismas Vrbík a obviněn z údajného „šíření“ protistátních letáků. Nakonec byl pro nepravdivé obvinění propuštěn, ale stačilo to jako důvod, aby bylo bratrům v říjnu 1948 zabaveno celé konventní hospodářství a převedeno pod správu tamějšího velkostatku.⁴⁹ K 1. lednu 1949 byla nemocnice zestátněna a 29. dubna 1960 byl konvent rozpuštěn.⁵⁰

Po pádu komunistického režimu svitla naděje na obnovení činnosti i v mateřském konventu. Po roce 1989 požádal bratr Ladislav Kronich, tehdejší provinciál Českomoravské provincie, o navrácení majetků řádu. Provinciál Stanislav Fiala jednal o převzetí všech nemocnic z vlastnictví státu, avšak mezitím byly tyto nemocnice převedeny z majetku státu na města, a tím se stát zbavil povinnosti nemocnice v rámci restitucí vracet. Řádu zůstaly jen původní kostely, kláštery a možnost působení v péči o nemocné.⁵¹

⁴⁶ PODSEDNÍK, Hubert a kol.: *250 let Milosrdných bratří v Letovicích*. s. 58.

⁴⁷ Pamětní kniha Milosrdných bratří ve Valticích, s. 100.

⁴⁸ Tamtéž, s. 101.

⁴⁹ PODSEDNÍK, Hubert: *Milosrdní bratři. Valtice-Feldsberg...*, s. 47-48.

⁵⁰ KORDIOVSKÝ, Emil a kol.: *c. d.*, s. 283.

⁵¹ KULIJEVYČOVÁ, Marie: *Ochranná ruka sv. Šimona a Judy nad hudbou*. In: Časopis harmonie, 2014. Dostupné na <http://www.casopisharmonie.cz/rozhovory/ochranna-ruka-sv-simona-a-judy-nad-hudbou.html> [cit. 1.8.2015]

4. DĚJINY KNIHOVNY

O vzniku a počátcích klášterní knihovny se nám toho moc nedochovalo. Příčinou nedochování žádné informace o začátcích knihovny byl nejspíš požár vídeňského konventu v roce 1655, při němž shořel i valtický řádový archiv.⁵²

První zmínka o knihovně je až z roku 1746, kdy byla zřízena zvláštní profesura a následně se zrodila zdejší chirurgická a ošetrovatelská škola, pro kterou bylo zapotřebí vybudovat specializovanou knihovnu.⁵³ Tato knihovna se nacházela v prvním patře vnějšího traktu. Byla dobře zařízena, 20. března 1763 vysvěcena a otevřena.⁵⁴

Další zmínka o knihovně je z roku 1892, když nemocnice procházela razantní přestavbou (1890-1892). Knihovna se nacházela v prvním patře přístavku. Byla uspořádána i s řádným katalogem až v roce 1932 Aloisem Jaškou (1887-1953), kterého k této práci přizval převor konventu P. Josua Šalamoun.⁵⁵ P. Alois Jašek byl konventním knězem v Prostějově a za svůj pobyt ve Valticích pořídil úplný lístkový katalog knihovny, která čítala 3500 svazků. Během školního roku sepsal hlavní katalog s obširným věcným úvodem a o prázdninách 1933 provedl očíslování a uspořádání knih podle jednotlivých oborů.⁵⁶

Po mnichovské dohodě museli klášter bratří opustit, jelikož spadal do oblasti Sudet. Aby nedošlo k rabování a vydrancování konventu, tak byli pozváni rakouští milosrdní bratři. Je úsměvné, že rabování zabránili němečtí vojáci, kteří si zde vytvořili lazaret. Bratři přijeli 10. října 1938 v čele s rakouským provinciálem Fr. Gebhardem Seitzem, sekretářem Fr. Ervinem a Fr. Liberatusem Hauplornzem, který převzal úřad převora. Po osvobození Valtic rudou armádou se bratři vrátili do svého domovského konventu, který byl ve zbídačeném

⁵² KORDIOVSKÝ, Emil a kol.: *c. d.*, s. 279.

⁵³ FOLTÝN, Dušan: *c. d.*, s. 722.

⁵⁴ SOBEL, Joannes de Deo: *c. d.*, s. 14.

⁵⁵ Valtický převor v letech 1928-1934 a letovický převor od 1914 do 1922 a znovu v letech 1934-1935.

⁵⁶ BOGAR, Benedikt: *c. d.*, s. 173.

stavu.⁵⁷ Bohužel není znám poválečný stav knihovny, jelikož archiválie a pamětné knihy o knihovně zarytě mlčí.

Za komunistů byl konvent s nemocnicí a hospodářskými budovami zestátněn a řád rozpuštěn. Knihy a ostatní vzácné dokumenty byly nakládány na valníky a odváženy z Valtic. Po pádu komunistického režimu zažádal bratr Ladislav Kronich⁵⁸ o navrácení majetků, avšak nemocnice skončila pod patronátem města a řádu zůstal klášter a kostel.⁵⁹

Za svého působení v brněnském konventu nechal převézt valtickou knihovnu do Brna, mezi léty 1997–1998, kde byla provizorně uložena, přesněji řečeno v prvním patře na podlaze v bednách a na policích.⁶⁰ Bratr Ladislav následně knihy roztřídil a uložil do barokních skříní, kde jsou uloženy dodnes.⁶¹ O knihy se staral již jako provinciál (1980–1992), potom jako převor do roku 2007 a symbolicky do roku 2010.⁶²

⁵⁷ PODSEDNÍK, Hubert: *Milosrdní bratři. Valtice-Feldsberg...*, s. 45.

⁵⁸ Ladislav Kronich se narodil 3. února 1921 v Zelechovicích na Moravě. Po druhé světové válce vstoupil do komunity milosrdných bratří, kde složil své první sliby 8. prosince 1947. Vystudoval zdravotní školu a pracoval jako ošetřovatel, anesteziolog a instrumentář v nemocnici milosrdných bratří v Praze. V roce 1960 byl nucen opustit konvent a poté byl režimem přidělen do tábora nucených prací v Broumově jako údržbář v textilním závodě. Roku 1968 se vrátil ke komunitě do Brna, kde se staral o nemocné. V letech 1980-1992 byl zvolen provinciálem Českomoravské provincie a dále v letech 1992-1997 převorem valtického konventu. V roce 1999 odešel do Brna, kde působil jako převor brněnského konventu v letech 2004–2007. Bratr Ladislav zemřel 20. prosince 2014. Milosrdní bratři: *Zemřel br. Ladislav Kronich 3. února 1921-20. prosince 2014*. In: Hospitalita, ročník 4/2014, s. 3-4. [cit. 5.8.2015]

⁵⁹ KULIJEVYČOVÁ, Marie: *c. d.*, nestr.

⁶⁰ Výpověď bratra Martina Macka (17.4.2015).

⁶¹ Výpověď bratra Ladislava Kronicha (14.8.2014).

⁶² Výpověď bratra Martina Macka (17.4.2015).

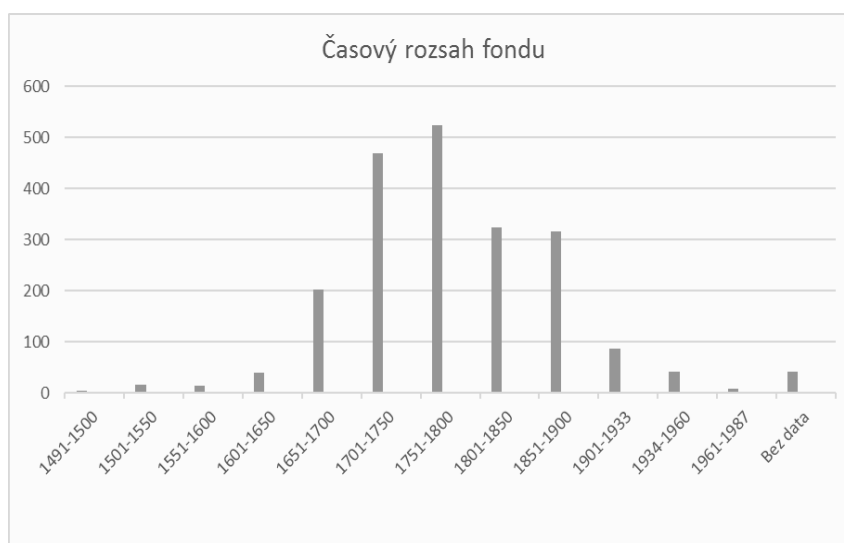
5. POPIS FONDU KLÁŠTERNÍ KNIHOVNY

5.1 Počet svazků a časový rozsah fondu

Klášterní knihovna ve Valticích se skládá celkem z 2092 knih, z toho je 13 rukopisů, které jsou převážně přepisy jiných knih (M1111, M1219, M1283, Ph1466, R683_1-3, R689_1-4, Th93, X97_1-3). Katalog zahrnuje knihy z let 1491-1987.

Níže uvedená tabulka ukazuje časový rozbor fondu klášterní knihovny a počty titulů k jednotlivým obdobím.⁶³

Rok	Počet titulů	Rok	Počet titulů
1491-1500	6 ⁶⁴	1801-1850	325
1501-1550	17	1851-1900	317
1551-1600	15	1901-1933	86
1601-1650	40	1934-1960	41
1651-1700	203	1961-1987	8
1701-1750	471	Bez data	38
1751-1800	525	Celkem	2092

Co se týče jazyků, ve kterých jsou knihy napsány, drtivě převažuje němčina s latinou, pak následuje francouzština, italština, maďarština a několik málo knih je i v češtině, španělštině a angličtině.

⁶³ Včetně signatury X a číselné signatury.

⁶⁴ Dvě jsou vydané nejdřív po roce 1481.

5.2 Uspořádání a uložení

Většina knihoven měla své vnitřní uspořádání pro lepší orientaci v podobě psaných či lepených signatur, které se mohly nalézat na různých místech knih (hřbet, přideštití, předsádka aj). Valtická knihovna oplývá velkým množstvím signatur, o kterých bude řeč v pozdější kapitole. Slovo signatura pochází z latinského slova signum (znamení) a tato signatura se často skládala z čísla či písmena, častěji však v kombinované formě, která byla formou knihovnické evidence.⁶⁵

Valtické knihy byly nejprve uloženy v policích svisle hřbetem dozadu, což dokazují knihy se signaturou Th5, které jsou na ořízce popsány v horní části signaturou a dále pak následuje název a označení dílu.⁶⁶ Jak šel čas, tak byly knihy i nadále ukládány svisle, ale hřbetem dopředu, kde byl nalepený štítek, který se skládal z čísla a písmena.

Knihy byly v 90. letech minulého století převezeny z Valtic do Brna, kde byly provizorně uloženy na zemi podél zdi v krabicích a na policích, dokud je tehdejší brněnský převor Ladislav Kronich neuspořádal podle posledního signaturního systému. Přebor je uložil do barokních skříní s akantovou výzdobou v hlavicích skříní. Některé skříně mají v hlavici kartuši s nápisem, vesměs jde o žánrové rozdělení (Theologi, Medici, Philosophi, Juristae et Altiores), ale pro množství knih nebylo možné je dodržovat. Kvůli stoprocentnímu využití prostoru byly knihy skládány do dvou řad a u nejvyšších a zároveň největších polic byly skládány i naležato, aby se jich co nejvíce vešlo na sebe. Tato knihovna byla bratry využívána, tak se mezi valtické knihy přimíchaly i knihy z jiných sestřiných konventů jako například z Brna, Letovic, Prahy, Prostějova a z Nového města nad Metují.

Bratr Ladislav se o tyto knihy staral přes dvacet let. Knihy rozdělil jak podle posledního signaturního systému, tak podle žánrů, protože ne u všech knih se dochovala signatura z posledního uspořádání. Některé knihy byly získány až po roce 1933, takže také neměly

⁶⁵ VOIT, Petr: *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzní obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století.* Praha 2005, s. 805-806.

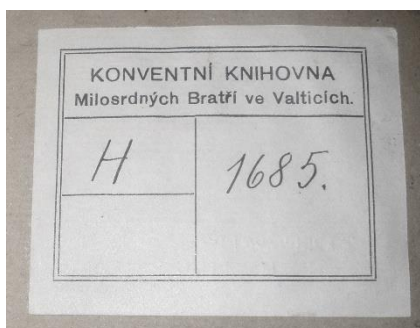
⁶⁶ Viz obr. č. 1.

signaturu. Police byly označeny štítkem, na kterém byl napsán žánr pro lepší orientaci (Botanika, Časopisy německé, Příroda, Historie, Lékárna, Medizín, Theologie a Religion aj.).

V dnešní době jsou knihy uloženy v konventu milosrdných bratří v Brně. Knihy byly očištěny a opatřeny lístkem se signaturou a jsou částečně rozřazeny. Částečně, protože při počtu necelých 2 100 knih je náročné je rozřadit a seskládat, a to především kvůli vysokým nárokům na prostor. Některé skříně jsou naplněny knihami z jiných konventů, a tak se musí nejdříve vyřešit jejich uložení v konventních depozitářích. Některé valtické knihy, které ztratily svou původní signaturu, byly při zavádění do katalogu virtuálně dořazeny. V plánu je tyto knihy seskládat podle signatur, police číselně označit pro lepší orientaci a vypracovat příruční katalog.

5.3 Signатурní systémy

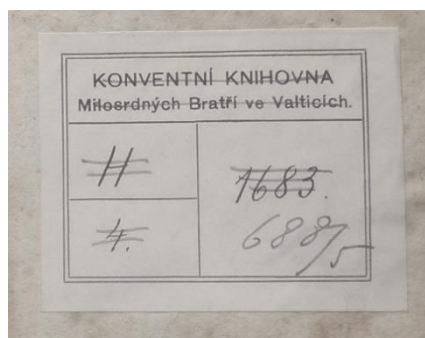
V knihovně se vedle platné signatury také setkáme s původním systémem, který si netroufám datovat. Jisté je, že byl dodržován do konce 19. století. Tyto signatury jsou poznačeny perem na papírovém štítku na hřbetě knih, u některých případů byly přímo napsány barvou na hřbet. Tyto štítky byly prvním signaturním systémem, avšak nedochovalo se, kdo byl jejím původcem. Tyto signatury se často měnily, přelepovaly, a u některých exemplářů se dokonce i strhávaly.

Pro zrekonstruování původního systému by zajisté pomohl výše zmiňovaný katalog od Aloise Jaška, který se bohužel nepodařilo nalézt.

Na hřbetu knih se nacházely dva štítky. První se nalézal v horní části hřbetu a bylo zde přilepeno kapitální

písmeno (A-P).⁶⁷ Nejspíš tato písmena značila, do jaké kategorie knihy spadaly. Na konci hřbetu byl štítek s číslem, který byl v mnoha případech přelepován. U některých knih jsou tyto číselné štítky dokonce nad sebou. Tato číslice označovala pořadí knih. U těchto signatur lze poznat, že byly dělány více lidmi, jelikož se styl písma především u číslic mění.

Nového uspořádání se knihy dočkaly až za Aloise Jašky kněze z Prostějova. Ten v roce 1933 vytvořil nový signaturní systém, který byl jednodušší oproti původnímu. Rozděluje se do sedmi kategorií H, J, M, Ph, R, Th a V, které znamenají zkratky pro slova Historia, Jura, Medici, Philosophi, Religio, Theologi a Varia. Přilepený obdélný papírový štítek se nachází na přední straně předsádky skoro u každé knihy, liší se v závaznosti na vlastnické poznámce, popřípadě jestli daná kniha má zachovaný titulní list. V záhlaví tabulky se nachází předtištěný text „KONVENTNÍ KNIHOVNA Milosrdných bratří ve Valticích“. Pod ním jsou dva sloupce. Levý sloupec je rozdělený do dvou řádků a pravý má pouze jeden. V levém horním řádku se nachází kategorie, do které kniha patří a do druhého řádku se zapisuje číslo dílu, pokud patří do svazku, kde je více dílů. Doprava se označuje pořadí knihy. Tyto informace jsou napsány černým inkoustovým perem. Při seskládání systému se přišlo na to, že čísla jsou pouze v jedné řadě, a to bez ohledu na žánrovou charakteristiku představovanou písmenem. Dnes dochovaná čísla jdou relativně po sobě, ale žánr se průběžně mění podle toho, jak P. Alois Jaška katalogizoval knihy, které nalézal v nepochybně obsahově členěné původní knihovně. Nejprve začal teologiemi, mezi kterými se občas nacházejí religia. Pak následovala religia, právo, filozofie, historie a nakonec medicína s varií. Knihy, jejichž žánrová charakteristika se mu nezdála, tak přeřadil pod jinou signaturu (proto se například mezi právníckými spisy nachází jedna teologická kniha). V případě vyšších signatur nejsou knihy tolik roztříděné,

⁶⁷ Viz obr. č. 2.

neboť se nejednalo o zpracování velkých celků, ale o evidenci drobných přírůstků, které nebyly monotematické, takže jsou zde malé žánrové skupinky.

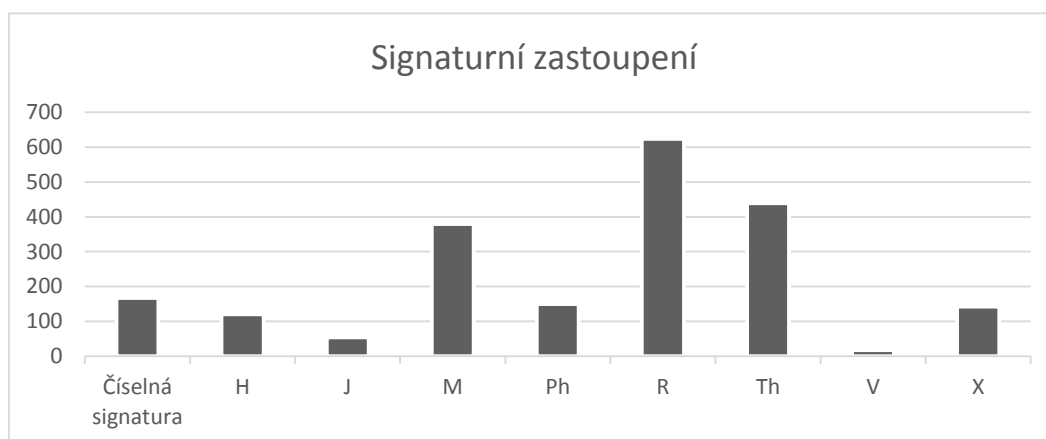
Toto uspořádání se využívalo nejspíš do konce druhé světové války, než byl zdevastovaný konvent osvobozen rudou armádou. Bohužel v pamětních knihách není napsáno, jak dopadla knihovna, pouze to, že konvent s nemocnicí byl poničen a rozkraden.

Když jsem v loňském roce pořádala tuto knihovnu, tak jsem se pokusila vyzvědět od bratra Ladislava něco o nejmladších osudech tohoto fondu a zjistila jsem, že knihovna byla mezi léty 1946-1990 znovu uspořádána. Uspořádána není přesný termín. Byl zde pokus o její opětovné uspořádání. Je více než pravděpodobné, že z posledního součtu knih z roku 1933 se mnoho exemplářů buď zničilo, ukradlo nebo rozprodalo. Není jisté, kým přesně, zda nacisty či komunisty. Avšak s určitostí lze říct, že jistý pan Suš se staral o knihy před bratrem Ladislavem, a je zde vysoká pravděpodobnost, že má právě on na svědomí nové signatury. Jaškovy signatury i s tištěným záhlavím byly přeškrtnuty a opatřeny novým číslem, kterým se snažil pan Suš vyplnit mezery v číslování. Bohužel tento systém nebyl dokončen, jelikož některé knihy nebyly vůbec přečíslovány a některé byly označeny jako duplicitní - byly vyřazeny, ale ponechány s původní signaturou. Je možné, že pan Suš umřel během tohoto pořádání, a proto nebylo dokončeno. Od bratra Ladislava vím, že zemřel před více než dvaceti lety, a že nebyl členem konventu.

6. TEMATICKÉ ROZDĚLENÍ

6.1 Obsahové složení fondu

Valtický fond po nějakém uspořádání je možné rozdělit do dvou základních částí – původní je tedy ta knihovna (označena papírovými štítky s nápisem KONVENTNÍ KNIHOVNA Milosrdných bratří ve Valticích, která byla zpracována v 30. letech Jaškem.) Knihovna se rozděluje podle obsahu do jednotlivých skupin, kterými se budu detailněji zabývat v následujících podkapitolách, až na signatury se signaturou X a číselnými signaturami, jelikož se sem přimíchaly i knihy, které nespádají přímo pod klášterní knihovnu (soukromých lékařů Dr. Hýsek či vídeňských milosrdných), a některé je třeba ještě dořadit do jednotlivých žánrů.

Největší knižní skupinou čítající více než 300 knih jsou knihy se signaturou M, R a Th. Za nimi následují signatury H, X a číselné s více než 100 tituly a nejméně knih obsahují signatury J a V. Knihovna oplývá různorodou literaturou. Obsahuje univerzitní teze (např. Ph1058, Ph1138), knihy od Hibernů (Ph1051, Th440), skotských františkánů sídlících v Praze, či mnoha knih s náboženskou tematikou bible, misály či třináct breviářů.

Menší část knihovny představují knihy, které nebyly označeny touto cedulkou a pravděpodobně se nacházely v soukromých knihovnách různých bratří, případně patřily k „Ortsgruppe Feldsberg des n. ö. Volksbildungs-Vereines“ (Místní skupina Dolnorakouského

vzdělávacího spolku ve Valticích). K milosrdným se tyto knihy dostaly buď při odsunu Němců, nebo byly vyřazeny z obecní knihovny a někdo si je vzal do úschovy a nakonec skončily v klášteře. Tato knihovna má pořadová čísla vytvořená razítkem a obsahuje zejména zábavnou lidovou četbu, která byla půjčována lidem ze spolku. Často jsou to periodika.

Je možné zde nalézt pozůstatky různých knihoven. Část pravděpodobně patřila do nemocniční knihovny určené pro pacienty (viz razítka), trosky obecní knihovny (Deutsche Gemeindebücherei Feldsberg) a trosky lékárnické knihovny.

Během druhé světové války, nebo po ní, se dostaly do konventní knihovny i soukromé knihy bratří, které nikdy nebyly součástí fondu jako například bible, breviáře, misály, promluvy k mládeži,⁶⁸ morální teologie, duchovní cvičení pro řeholníky, řeholní pravidla Jana z Boha⁶⁹ či přílohy k breviářům. Nejstarším misálem je „*Missale Romanum ex decreto sacro sancti Concilii Tridentii restitutum*“⁷⁰ z roku 1725 a nejstarším breviářem je „*Breviarium Romanum*, který byl vydán v Antverpách Balthasarem Moretim v roce 1644.⁷¹

V knihovně je mnoho knih zabývajících se botanikou, které byly nejspíš zakoupeny pro Norberta Boccia, o kterém se budu zmiňovat v následující kapitole. Z knih o botanice mne zaujaly knihy od švédského přírodovědce Carla von Linné, zakladatele botanické a zoologické systematické nomenklatury, jejichž počet v knihovně čítá úctyhodných devatenáct svazků, například *Des Ritters Carl von Linné Königlich Schwedischen Leibarztes [et]c. [et]c. vollständiges Pflanzensystem*⁷².

⁶⁸ 1298 Gerstocker, Antal: *Sacrae exhortationes ad studiosam juventutem agriensem theologiam, juridicam et philosophicam dictae*. Agriae, Royer, František Antonín (činný 1746-1794) 1758.

⁶⁹ X 99 : *Manuale oder Hand-Büchlein Religionis S. Joannis Dei*. Grätz, Widmanstetterischen Erben 1681.

⁷⁰ Sign. X86.

⁷¹ Sign. X70.

⁷² Sign. 1161_1-14.

6.1.1 Prvotisky a paleotypy

Inkunábule neboli prvotisk (z latinského *cunabulis*, tj. „v kolébce“) je označení používané pro nejstarší tištěná díla pocházející z období vynálezu knihtisku Johannem Gutenbergem (1455) do konce 15. století.⁷³ Za paleotyp bývá obecně považován starý tisk vzniklý mezi léty 1501-1550. V odborné literatuře se hovoří i o postinkunábulích, které byly vydány mezi léty 1501-1520.⁷⁴

Klášteří knihovna vlastní dohromady 28 děl. Z toho je jedenáct prvotisků (pět z nich není datováno), jedenáct postinkunábulí a šest paleotypů. Dohledávání názvů prvotisků bylo časově náročné, jelikož nemají titulní listy, a proto bylo těžké najít přesně daný výtisk. Při tom mi velmi pomohl Souhrnný katalog prvotisků, který je dostupný na www.gesamtkatalogderwiegendrucke.de.

Pod signaturou Th86_1 a Th86_2 se nachází kompletní dílo Petra Lombardského *Čtyři knihy sentencí*.⁷⁵ Petr Lombardský byl italským teologem a jedním ze zakladatelů scholastiky. Sepsal komentáře na Žalmy a listy svatého Pavla, ale jeho nejznámějším dílem, je již výše zmíněné *Čtyři knihy sentencí* (*Sententiarum libri quattuor*). Byl to první pokus o systematické uspořádání teologické nauky pro účely univerzitního vyučování. První kniha pojednává o Boží Trojici, druhá o stvoření, třetí o Kristu a čtvrtá o svátostech.⁷⁶ Každý z dílů má svou první stránku zdobenou ornamentálním vzorem, vymalovanou iniciálu a rubrikované počáteční písmena. Je také velmi krásně rubrikována červeným a černým inkoustem v celém rozsahu. Na prvním listu je perem napsáno "Facultatis philosophicae Viennae 1686" Jednalo se o jezuitskou univerzitu ve Vídni, po zrušení řádu patrně došlo k vytřídění knihoven a kdy se dostala k milosrdným, nevíme, ale už počátkem 20. století ji někdo identifikoval, a to tím,

⁷³ VOIT, Petr: *c. d.*, s. 410.

⁷⁴ VOIT, Petr: *c. d.*, s. 656.

⁷⁵ Th 86 bis / 1 a Petrus, Lombardus (ca. 1095-1160): Bonaventura (svatý, ca 1217-1274); Beckenhub, Johannes (ca 1440-ca 1491): [*Sententiarum libri IV.*]. [*Liber I.*]. [Nürnberg], [Koberger, Anton (1440-1513)] [1491].

⁷⁶ https://cs.wikipedia.org/wiki/Petr_Lombardsk%C3%BD

že na předním předeštlí zanechal poznámku tužkou "HC 3540 Norb. 1491". V databázi prvotisků je označena pod číslem M32527.⁷⁷

Dvousvazkové dílo z pera sv. Rainera z Pisy, žijícího ve 12. století v Itálii, s názvem *Pantheologia*⁷⁸ se v knihovně nalézá pod signaturami Th98_1 a Th98_2. Každý z dílů má svou první stránku zdobenou ornamentálním vzorem, vymalované a zlacené iniciály a rubrikovaná počáteční písmena. Každý díl je dělen podle písmen (první díl A-I a druhý L-Z). Zajímavé na tomto druhém svazku je (kromě toho, že byla vydána roku 1473), že byl do ní vložen dokument zachycující akvizici knih milosrdných bratří cca z 18. století s cenami. U zmíněné knihy a pak také u následující dvousvazkové bible je připsáno, že je měl jakýsi nejmenovaný řeholník, a přestože se jedná o velmi staré a velmi cenné věci (následující bible není v žádném konventu), má cenu nejméně 50 zlatých. Řeholník byl velmi schopným kupcem, jelikož za ní dal pouhých 15 zlatých.

V každé klášterní knihovně se nalézají různé výtisky biblí. Nejvzácnějším valtickým výtiskem je bible, která byla vydána po roce 1481 se signaturou Th85_1 a Th85_2.⁷⁹ *Biblia sacra cum glossa maxima* má dva díly (první díl Starého zákona chybí a taky patrně třetí díl obsahující proroky). V biblí jsou všechny typy glos (interlineární, marginální) a má vymalované iniciály s rubrikovanými počátečními písmeny.

Mikuláš z Lyry se narodil okolo roku 1270 v Normandii ve městě Lyra. Vstoupil do františkánského kláštera a bratři jej odeslali na studia na Sorbonnu. Byl pověřen přednášet o Bibli a ze svých přednášek nakonec vytvořil své hlavní dílo *Postilla litteralis*, ve kterém okomentoval celý Starý i Nový zákon. Na svou dobu byl velice oblíbený kvůli svému novému způsobu výkladu zaměřeného na doslovný význam biblického textu. Mikuláš všechny předčil

⁷⁷ M32527 Petrus Lombardus: Sententiarum libri IV. Mit Komm. des Bonaventura. Hrsg. Johannes Beckenhaus u. m. Tab. von Johannes Beckenhaus. Daran: Articuli in Anglia et Parisius condemnati. [Nürnberg]: Anton Koberger, [nach 2.III.1491]. 2°

⁷⁸ M36929 Rainerius de Pisis: Pantheologia. Mit Praefatio von Jacobus Florentinus. Nürnberg: Johann Sensenschmidt und Heinrich Kefer, 8.IV.1473. 2°

⁷⁹ GW 4282 Biblia. Mit Glosse des Walafridus Strabo u.a. und Interlinearglosse des Anselmus Laudunensis. [Strassburg: Adolf Rusch für Anton Koberger, nach 23.IX.1481] [vielmehr nicht nach 1480].

nejen rozsahem, ale i důkladností výkladu.⁸⁰ Knihovna vlastní jeho pětisvazkový výtisk *Výklad Starého a Nového zákona*.⁸¹ Výrazně připomíná norimberský Sensenschmidtův tisk ze 70. let 15. stol. Je výrazně lépe iluminována (malované a zlacené iniciálky vybíhající do drolerii, zajímavě zběžná živá záhlaví).⁸²

Následující kniha je zvláštní, jelikož se jedná o tzv. konvolut (několik děl spojených jednou knižní vazbou). Signatura Th93 má v sobě celkem čtyři rozličné tituly (jeden prvotisk a tři paleotypy), které jsou všechny vydány v Benátkách a jeden rukopis (podrobněji v další podkapitole). Tři z nich jsou od známých starověkých teologických spisovatelů a poslední od středověkého teologa. Prvotisk je od Eusebia z Caesareje, biskupa palestinské Caesareje a otce církevních dějin. V knihovně se nalézá jedno z jeho apologetických děl „*De praeparatio evangelice*“⁸³, ve kterém polemizuje o pohanství. Tento výtisk byl vydán roku 1500. Zbylé přivažky jsou již paleotypy. Autorem prvního přivažku je vychovatel Konstantina Velikého, Lactantius (římský církevní otec a teolog pocházející z Afriky). Jeho dílo s názvem „*Habes in hoc volumine lector optime diuina Lactantii Firmiani opera nuper per Janum Parrhasium accuratissime castigata*“ bylo vydáno v přepracované verzi Aulem Gianim Parrasiem roku 1510.⁸⁴ Následující přivažek je od Tertulliana, nejvýznamnějšího latinsky píšícího křesťanského autora, který je považován za autora základní křesťanské terminologie v latině. Tertullianus patří k neoriginálnějším křesťanským autorům prvního století. Obohatil latinský jazyk 982 novotvary. Nejlépe zachovaným jeho textem je raný spis *Apologeticum*, který se

⁸⁰ LUKŠOVÁ, Zuzana: *Prology Mikuláše z Lyry k jeho Postille litteralis*. Brno 2012, s. 3. Dostupné na: http://is.muni.cz/th/261816/ff_m/Diplomova_prace.pdf [cit. 7.8.2015]

⁸¹ R 707 1 / 1 Nicolaus de Lyra (asi 1270-1349): [Postilla litteralis in Vetus et Novum Testamentum]. [Volumen I. Genesis - Josue].

⁸² Viz obr. č. 3.

⁸³ Th 93 d Eusebios z Caesareje, biskup (ca 263-ca 340); Georgius, Trapezuntius (1395-1486): *De praeparatione evangelica opus*. Venetiis, 1500.

⁸⁴ Th 93 a Lactantius Firmianus, Lucius Caecilius (před 250-po 317); Parrasio, Aulo Giano (1470-1522): *Habes in hoc volumine lector optime diuina Lactantii Firmiani opera nuper per Janum Parrhasium accuratissime castigata*. Venetiis, Tacuino, Giovanni (činný 1492-1541) 1510.

dochoval v mnoha prepisech. V klášterní knihovně se nachází jeden výtisk.⁸⁵ Poslední dílo konvolutu je od Huga ze svatého Viktora.⁸⁶

Nejvzácnějším paleotypem je dílo o životě sv. Augustina, které čítá jedenáct dílů (první díl je konvolutem a obsahuje první tři díly). Tento světec je velice důležitý pro řád, jelikož dodržují jeho řeholi. Svatý Augustin byl velmi vzdělaný, ale za svého mládí se odmítal, i na neustálé prosby své matky, pokřtít. V Miláně nakonec ve svých 34 letech přijal křest a odešel zpátky do Afriky, kde byl zvolen biskupem v Hippu. Celý svůj život se staral o svou diecézi a napsal mnoho kázání a spisů. Žil v bouřlivých dobách, kdy se snažily prosadit různé sekty či bludaři. V roce 429 výbojní Vandalové obklíčili Hippo a během jeho obležení sv. Augustin zemřel. Jeho ostatky Vandalové odvezli na Sicílii, odkud byly přeneseny do Pávie.⁸⁷ Desetisvazkové dílo popisuje jeho život od jeho narození, přijetí křtu a biskupského působení (díly 1-8). Zbylé tři díly se obsahují jeho teologické rozvahy. Všechny tyto díly pochází z Basileje, kde byly vydány roku 1506. Poslední díl s obsahem jednotlivých dílů byl vydán v Norimberku roku 1517.⁸⁸ Podle vlastnické poznámky nacházející se na předtitulním listu pátého dílu kniha kdysi patřila rakouskému benediktinskému klášteru („Ex libris Monasterii Garstensis No 54 C“).

Valtická knihovna oplývá rozmanitou medicínskou literaturou a mezi její nejstarší exempláře patří pětisvazkové dílo Claudia Galéna. Galénos byl jedním z nejznámějších starověkých lékařů. Studoval lékařství ve Smyrně, Korintu a Alexandrii. Když se vrátil do rodného města (Pergamu), tak se staral o zraněné gladiátory. Velmi mnoho se toho naučil o lidském těle a věřil, že lidské zdraví závisí na rovnováze krve, hlenu, žluté a černé žluči.

⁸⁵Th 93 b Tertullianus, Quintus Septimius Florens (150-230): *Apologeticus adversus gentes cum sermone pulcherrimo de aeterna vita*. Venetiis, Tacuino, Giovanni (činný 1492-1541) 1509.

⁸⁶Th 93 c Hugues de Saint-Victor (ca 1096-1141): *De sacramentis libri duo. Didascalon libri septem. De anima Christi tractatus unus. De laude charitatis tractatus unus* [...]. Venetiis, Fontana, Benedetto (1492-1508) 1506. Penzio, Giacomo (1400-1527)

⁸⁷ <http://catholica.cz/?id=3808>

⁸⁸Th 20 / 1 a Augustin, svatý (354-430); [Amerbach, Johannes (1440-1513)]: *Prima pars librorum divi Aurelii Augustini, quos edidit cathecuminus*. [Basileae], [Amerbach, Johannes (1440- 1513); Petri, Johannes (1441-1511); Froben, Johann (1460-1527)] [1506].

V Římě veřejně přednášel a demonstroval své znalosti ohledně anatomie. Nakonec se stal dvorním lékařem císaře Marka Aurelia a jeho syna Commoda. Za jeho působení důrazně prosazoval léčbu pouštění žilou, která se aplikovala až do 19. století. Galenovy spisy „*Omnia opera*“ pojednávají o lidské anatomii, životních funkcích, ochraně zdraví, diagnostice nemocí a jejich následných léčbách a o mnohém dalším. Posledním paleotypem v knihovně je druhý díl Ciceronovy rétoriky vydané v Lyonu roku 1546.⁸⁹

6.1.2 Rukopisy

Rukopis (též manuskript) je jakýkoliv dokument psaný rukou. Valtická knihovna má celkem šestnáct rukopisů. Nejstarším je rukopis od neznámého autora z 16. století, který se zabývá biblickými myšlenkami z děl Jana Zlatoústého, sv. Augustina a sv. Atanáše.⁹⁰

Rukopisy se signaturou M1111, M1219 a M1283 se zabývají lékařskou tematikou. M1111 jedná se o autograf univerzitních přednášek ("Nec non chyrurgiae pro tempore studioso post natum Christum MDCCLII die 4. Septembris")⁹¹ Norberta Boccia⁹² zapsaných od 4. září 1752 do 18. prosince 1753. Ve velmi uspořádaném spisu pojednává o ranách, cévách, nádorech a nemocech (gangréna, růže) s diagnostickými znameními, prognózami, léčbou a popřípadě i s recepty. Zbylé dva medicínské manuskripty jsou od neznámých autorů. M1219 je sepsána více osobami. První část obsahuje lékařské recepty s rejstříkem a se seznamem farmaceutických zkratk. Nalézají se v ní i věci, které nepatří k medicíně (např. jak vyrábět kyt z porcelánu, lék pro koně). Autorem je nejspíš Francois Tomesch, protože písmo přibližně odpovídá jeho rukopisu, není to však zcela prokazatelné, rukopis vznikl 1775 ("Anno Domini 1775 mense Augusti"). Poté do rukopisu dopisovaly minimálně dvě další

⁸⁹ Ph 1152 Cicero, Marcus Tullius (106-43 př. Kr.): Rhetoricorum secundus tomus. Lugduni, Gryphius, Sébastien (1493-1556) 1546.

⁹⁰ Th 93 e : [Sententiae biblicae et de operis sancti Chrysostomi, Augustini et Athanasii]. RUKOPIS, [ca 1500].

⁹¹ M 1111 Boccius, Norbertus Adamus (1731-1806); Molinari, Joannes Baptista: Extractum II. Chirurgiae Meistery iuxta mentem excellentissimi domini domini Joannis Baptiste Molinari partis primae. Consriptum sedulo a me Fratre Norberto Boccio Sacri Ordinis Sancti Joannis Dei professo .. RUKOPIS, 1752.

⁹² Více o autorovi v kapitole Norbert Boccio a jeho herbáře.

ruce, které své zápisy datují léty 1823 a 1829, pokračují v tradici zapisování receptů s neustálou aktualizací, posléze jsou zde připsány i texty poněkud vzdálené (návod na údržbu sklepů a péči o víno). Dále pak je zde sepsán seznam nemocí latinsky a německy (status morborus), seznam rostlin rostoucí v okolí Teplic a poznámky o významných produktech rostlinné říše.⁹³ Poslední medicínský rukopis je rozdělen do jednotlivých hlav věnovaných různým typům operací od anonymního německého autora.⁹⁴

Jediný filozofický rukopis Ph1466a „*Logica minor seu dialectica*“ je od neznámého písaře, snad zápis univerzitních přednášek rozdělen na tři části, ty pak do artikulů a do bodů (celkem 156), doplněno nedokončenými kreslenými schémata. Ph 1466b „*Philosophia peripatetica ad mentem Aristotelis ex rationis et experimentarum*“ je opět od anonymního autora, který snad udělal zápis univerzitních přednášek, který je rozdělen na sedm disputací, ty pak do hlav, artikulů a do bodů (celkem 803). Oba pochází z roku 1734.

Další třídlínný rukopis s názvem „*Geistliche Gedanken und Meditationen auf jeder Tag*“ obsahuje pečlivě rozdělené básně, citáty a myšlenky ke každému dni zvoleného období. Tyto rukopisy jsou promyšlené, kaligrafické, sofistické a nejspíš i vtipné. Na každý den je tam básnička, citát, či biblické zamyšlení. Do kompletní sady chybí jeden díl, a to díl s básněmi k červenci a k srpnu. Sadu si lze představit jako pomůcku do noviciátu, který na krátkou chvíli pobýval ve Valticích, jenže úprava spisu nám neříká, pro jaký účel byl.⁹⁵

Rukopisy R683_1-3 a R689_4 jsou od stejného autora - Augusta Liebicha. Kniha se signaturou R683_1 je výpiskem z díla Franze Heffnera z roku 1753. R683_2 je výpiskem z díla benediktina Carlomanna Vierholtze z roku 1754 a R683_3 je výpiskem z díla různých v textu uvedených kazatelů z roku 1753. Všechny díly jsou datovány několika chronogramy psanými červeným inkoustem. Všechny čtyři díly signatury R689 pojednávají o kázání fr.

⁹³ M 1219 : Manuale seu dispensatorium officinale. RUKOPIS, 1775-1829.

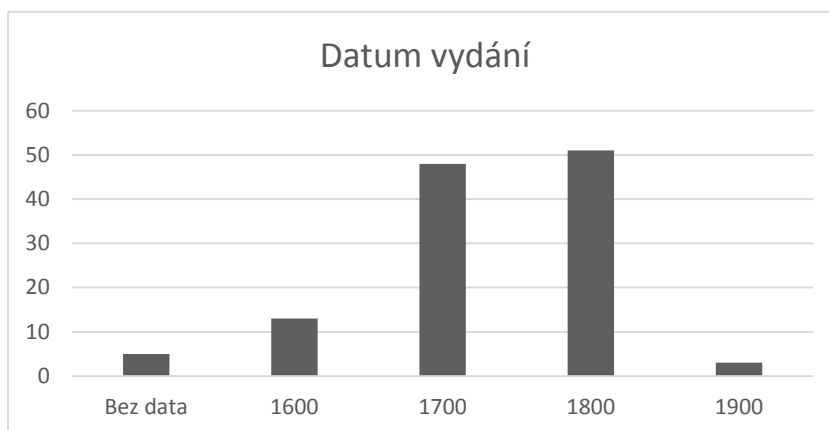
⁹⁴ M 1283 : Tractatus de Operationibus Chirurgicis. Das ist V erfassung deren chirurgischen Operationen so meisten Theils nach der Method des H. Lechanií gerichtet ist. RUKOPIS, [18. Jahrhundert].

⁹⁵ X 97 / 1 : [Geistliche Gedanken und Meditationen auf jeder Tag]. Andertes Viertel Jahr nemlich: der Monat October. Der Monat November der Monat December. RUKOPIS, 1763.

Augustina Liebicha z kukského kostela a blízkého okolí z různých let (1748 – 1750, 1752-1753, 1755 a 1756). V následujících podkapitolách budu rozebírat jednotlivé žánry podle obsahového složení.

6.1.3 Historia

Tato signatura obsahuje 132 knih (z toho 12 přívažků) s nejnižší signaturou H670 a nejvyšší H1959. Z jazyků zde převažuje němčina a po ní následuje latina. Nejstarší výtisk je z roku 1603 a nejmladší z roku 1908. Z tabulky lze vyčíst, že největší zastoupení tu mají knihy z 19. století a za nimi s menším rozdílem knihy z 18. století.

Systém, kterým jsou knihy seskládány, měl vnitřní logiku. Na začátku jsou církevní dějiny, za nimi pak následují světské. Autor systému si dal tu práci, že dal dohromady díla, která k sobě patří jako například *Mercuria*. Pak následují polemická díla, školní a geografické věci a učebnice.

První, jak jsem již zmiňovala výše, jsou církevní dějiny. Výtah z děl kardinála Caesara Baronia v šestisvazkovém vydání od Augustina Sartoria.⁹⁶ Všechno nejsou pouze církevní dějiny, například dílo Noëla Alexandra *Církevní historie Starého a Nového zákona* je na

⁹⁶ H 688 / 1Sartorius, Augustinus (1663-1723); Janka, Eustach (zemř. 1742); Baronio, Cesare (1538- 1607); Rinaldi, Odorico (1595-1671); Baronio, Cesare (1538-1607); Rinaldi, Odorico (1595-1671): *Compendium Annalium ecclesiasticorum eminentissimi cardinalis Caesaris Baronii, Odorici Raynaldi et Jacobi de Laderchio Faventini. Tomus primus. Pragae, Lochner, Paul 1736.*

pomezí biblistiky.⁹⁷ O církevních dějinách je v knihovně výtisk od Hazarta Cornelia (H896) z roku 1694. *Dějiny benediktinského kláštera v Rajhradě* (H911) a *dějiny Moravy a brněnského biskupství* (H912) se zabýval Běda Dudík, významný moravský historiograf a církevní historik.

Zajímavou publikací je dílo Antonína Ludvíka Frinda s názvem „*Die Kirchengeschichte Böhmens*“.⁹⁸ Antonín Ludvík Frind se narodil v Lipové u Šluknova. Byl litoměřickým biskupem v letech 1879-1881. Dříve než se stal biskupem, byl ředitelem chebského gymnázia. Tam se také začal věnovat českým dějinám a stal se jedním z nejvýznamnějších dobových církevních historiků. Vycházel z důkladného studia pramenů a byl dostatečně kritický a objektivní. Jeho nejvýznamnějším dílem jsou *Církevní dějiny obecně a ve zvláštním vztahu k dnešní litoměřické diecézi*. Toto dílo vyšlo ve čtyřech svazcích v letech 1864-1888. Milosrdným se dochoval pouze čtvrtý díl.

Kolem signatury 1000 dochází k předělu mezi církevními dějinami a světskými dějinami. Pod signaturou H1002 se skrývá historie rodu hrabat z Leslie, zakladatelů kláštera v Novém Městě nad Metují (více o rodu v kapitole Supralibros). Knihy H1076-1078 jsou již zmíněná *Mercuria* - pojednání o oblastních dějinách (*Mercurius Moraviae memorabilium*, *Mercurius Austriacus*, *Mercurius Campanus*) od různých autorů (Středovského, Kaziho a Guicciardianiho).

Nejstarší knihou souboru je konvolut od Josepha Flavia „*Židovské starožitnosti*“ s poznámkami k dějinám Židů od stvoření světa až po židovskou válku. *Židovské starožitnosti* vycházejí dodnes. Druhou knihou je dílo Hegesippa „*Egesippi od židovské války a konečného zničení města Jeruzaléma*“.⁹⁹

⁹⁷ H 895 / 1 a Alexandre, Noël (1639-1724); Roncaglia, Constantino (1677-1737); Mansi, Joannes Dominicus (1692-1769): *Historia ecclesiastica Veteris Novique Testamenti*. Tomus primus. Venetiis, Bettinelli, Tommaso 1758.

⁹⁸ H 914 Frind, Anton Ludwig (1823-1881): *Die Kirchengeschichte Böhmens*. IV. Band. Prag, Tempsky, Friedrich (1821-1902) 1878.

⁹⁹ Sign. H1006.

Zajímavou publikací jsou zde humoristické středověké povídky o Piovaniho Arlotta vydané v Benátkách roku 1664.¹⁰⁰

Historií církevních budov se zabývá například dílo Bertolda Bretholze Farní kostel svatého Jakuba v Brně. Bretholz byl německočeský historik, editor a archivář, který byl ředitelem Moravského zemského archivu. Podílel se na vydání edice *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*.¹⁰¹

Signatura H obsahuje obvyklé příručky např. *Dějiny Moravy* od Bedy Dudíka¹⁰² či *Církevní místopis Moravy* od Řehoře Tomáše Volného.¹⁰³ Dále pak se zde nalézají různé učebnice H1685 (Dufréne, Maxmilian: *Rudimenta Historica*), H1747 (Meynert, Hermann: *Neueste Geographie und Staatskunde des Kaiserthums Österreich nach der gegenwärtigen Verfassung und nunmehrigen politisch-gerichtlichen Eintheilung*) či H1227 (Rotteck, Carl von: *Allgemeine Geschichte vom Anfang der historischen Kenntniß bis auf unsere Zeiten*). Nachází se zde i mnoho moderních věcí jako například dílo od rakouského kunsthistorika Julia von Schlossera (H1783).

Najdeme zde i polemická díla o ruskoturecké politice, o židech a katolicích v Rakousku-Uhersku nebo o revoluci v Rakousku v roce 1848 (H1753, H1238, H1232). Nenacházejí se zde jen historické publikace, ale i geografické (př. H1108, H1112, H1114 ad.) mnoho se jich nachází kolem signatury 1100.

Nejmladším výtiskem je „*Geschichte der Päpste*“ od Andrese Hamerla z roku 1908.

¹⁰⁰ H 1279 [Arlotto, Piovano (1396-1484)]: [Facetie del Piovano Arlotto, e di altri autori, cioè Barclai, Gonnella etc]. [Vicenza], [Lupardi, Bartholomaeo] [1664].

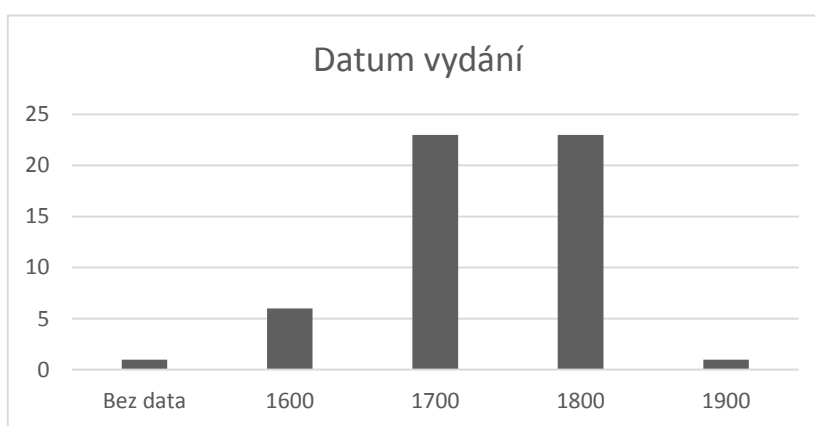
¹⁰¹ H 1019 Bretholz, Bertold (1862-1936): Die Pfarrkirche St. Jakob in Brünn. Brünn, Rohrer, Rudolf Maria (1838-1914) 1901.

¹⁰² H 1767 / 1 Dudík, Beda (1815-1890): Mährens allgemeiner Geschichte. I. Band. Brünn, Mährischen Domesticalfondes 1886. Brünn, Winiker, Friedrich; Schickardt

¹⁰³ H 1756 / 6 Volný, Řehoř Tomáš (1793-1871): Kirchliche Topographie von Mähren. II. Band. Brünn, Selbstverlag 1857. Gastl, František (1798-1855).

6.1.4 Jura

Signatura J oproti ostatním signaturám není tak velká, obsahuje pouhých 55 knih (1 přívažek) s nejnižší signaturou J60 a J1839_2. Drtivě převažují latinské spisy, za nimi následují německé knihy a jeden maďarský exemplář¹⁰⁴. Nejstarší výtisk je J952 a nejmladší J993. V tabulce je zaznamenán rok vydání. Převažují knihy z 18. a 19. století ve 23 exemplářích, šest tisků ze 17. století a po jednom výtisku bez data a z 20. století.

Tento soubor je opět logicky uspořádán. Na začátku je církevní právo, pak občanské, různé zákony a nařízení. Z církevního práva jsou zde dekretály (J951) nebo obecnější věci „*Ius canonicum*“, „*Institutiones juris canonici*“, vše vesměs z 18. století.

V téměř každém klášteře a farní knihovně bychom ve své době našli Aichnerovo dílo „*Compendium juris ecclesiastici ad usum cleri ac praesertim per imperium Austriacum in cura animarum laborantis*.“¹⁰⁵ I valtická knihovna vlastní jeden takový výtisk. Autor Simon Aichner (1816-1911) vystudoval v Brixenu teologii na kněžském semináři a byl vysvěcen na kněze roku 1840. Roku 1854 byl jmenován profesorem církevního práva na tamější škole a působil také u výchovy kněžského dorostu. Za tuto službu byl oceněn papežem Lvem XIII., který mu udělil titul monsignora a domácího papežského preláta. Od roku 1882 byl biskupem,

¹⁰⁴ J 1827 : Az 1836 dik Esztendei Urbéri Törvény Czikkelyek. Urbarial Gesetz-Artikel vom Jahr 1836. Posonyban, Országgyűlési nyomtatványok Kiadéinál 1836.

¹⁰⁵ *Kompendium církevního práva pro potřebu duchovenstva, zvláště toho, jež působí v duchovní správě v Rakouském císařství (J1240).*

na funkci rezignoval roku 1904. Z jeho děl je nejrozsáhlejší kompendium (930 stran), které mu zajistilo místo mezi kanonisty – pro svou vědeckou objektivnost, přehlednost a systematickosti. Patří k nejlepším předkodexovým učebnicím kanonického práva.¹⁰⁶

Nejznámějším spisem jezuita Vituse Pichlera (1670-1736) je „*Candidatus abbreviatus jurisprudentiae sacrae. Hoc est juris canonici secundum Gregorii papae IX. libros V. decretalium explanati summa seu compendium [..]*“,¹⁰⁷ která byla v Rakousku autorizována jako učebnice, vydané v Augšpurku v roce 1736.

Mezi nejpočetnější díla kanonistiky patří ve Valtické knihovně tetralogie „*Institutionum iurisprudentiae ecclesiasticae*“¹⁰⁸, která pojednává o principech římského obecného práva, stručné historii starého, nového a nejnovějšího církevního práva, o právech a povinnostech kleriků a řeholníků a o manželském a trestním právu. Autorem je šlechtic Paul Joseph rytíř von Riegger (1705-1775).

V knihovně se také nalézá dílo právníka Jana Kryštofa Schambogena „*Praelectiones publicae in D. Justiniani Institutionum juris quatuor libros*“, který se v tomto díle zabývá antickým zákoníkem vydaným císařem Justiniánem. Ze čtyřsvazkového díla se v klášteře zachoval jen třetí a čtvrtý díl.

Samostatnou skupinu představují traktáty pro univerzitní dizertace. „*Institutiones juris canonici ad ordinem Decretalium Gregorii IX.P.M., quarum partem secundam ad titulos posteriores decem Libri I. nec non ad integrum Librum secundum cum centuria positionum ex universo jure.*“¹⁰⁹ je univerzitní tezí, kterou sepsal Jan Nepomuk Kaňka (1744-1798) pro získání doktorátu na pražské univerzitě a která byla vydána roku 1770.

¹⁰⁶ HRDINA, Ignác Antonín – KOLDA, Jindřich: *Historická knihovna Hospitalu Kuks a její romanisticko-kanonistický fond. Historicko-právní studie*. Praha 2014, s. 160-161.

¹⁰⁷ *Zkrácený posvátné právní vědy. Tj., summa neboli kompendium kanonického práva podle pěti knih Dekretálů papeže Řehoře IX. [..]* (sign. J980_1, J980_2).

¹⁰⁸ *Ustanovení církevní právní nauky (J982_1-4)*.

¹⁰⁹ *Ustanovení kanonického práva podle pořádku Dekretálů Řehoře IX., jejichž druhou část až k posledním deseti titulům knihy I. jakož i k celé knize II. [..] s množstvím ustanovení z veškerého práva [..] veřejně disputaci učených mužů předložil... (sign. J959)*.

Konfesní právo je soubor státních právních norem upravujících právní postavení mezi církví a státem. Franz A. Loberschiner (1815-1881) doktor teologie a římský doktor práv pocházel od Českého Krumlova. Vyučoval církevní dějiny a právo na teologickém učilišti v Českých Budějovicích a na teologické fakultě c. k. univerzity v Praze. V klášterní knihovně se nalézá jedno z jeho děl, a to „*Praktisch Anleitung zum gesetzmässigen Verfahren in Eheangelegenheiten auf Grundlage des mit dem kaiserlichen Patente vom 8. Oktober 1856 erlassenen neuen Gesetzes für Seelsorgen bearbeitet*“¹¹⁰

Kolem signatury J970 přechází církevní právo v tematiku světských práv duchovních osob vesměs z 19. století. Dvoudílná práce „*Elementa iuris civilis secundum ordinem Pandectarum*“ od Gottlieba Heinecciusa je prací o civilním právu.¹¹¹ J989 je komentářem k občanskému zákoníku.¹¹² V knihovně je také spousta sbírek zákonů a nařízení (J1817_1, J1817_2, J990).

Věci z přelomu 18. a 19. století se týkají státních záležitostí a nařízení státu v církevních záležitostech (daní, J994), konkrétních nařízení (J1839, J1827), věcí týkajících se praktického úřadování (J1244, J1212).

Nejstarší knihou souboru je dílo od Engela Ludwiga „*Collegium universi juris canonici, antehac juxta triplex juris obiectum partitum; nunc vero servato ordine Decretalium accuratius translatum et indice copioso locupletatum, omnibus tam in foro, quam in scholis apprime utile ac necessarium*“ vydané roku 1681. V knihovně se nacházejí ještě dva výtisky vydané roku 1688. Tento autor má ještě v knihovně pětidílný svazek „*Jus canonicum*“ z roku 1761.

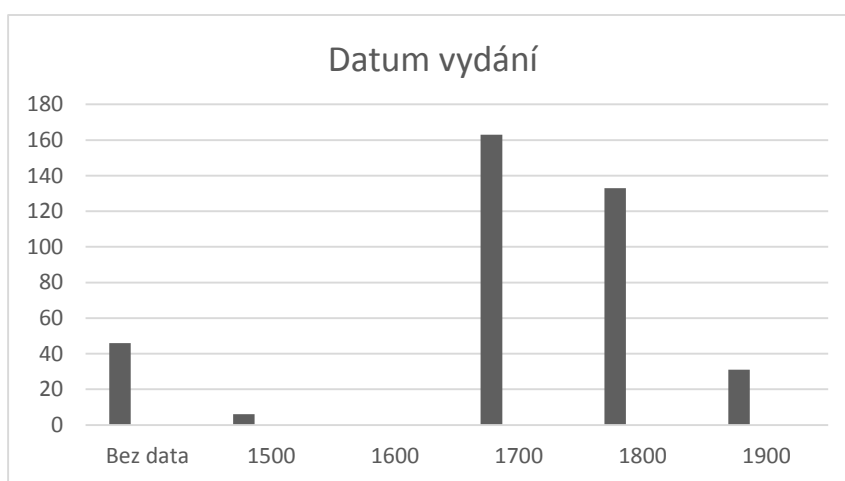
¹¹⁰ Praktický úvod do zákonného řízení v manželských záležitostech, zpracovaný pro duchovní správce podle nového zákona vydaného na základě císařského patentu z 8. října 1856 (sign. J1241).

¹¹¹ Sign. J983.

¹¹² J 989 Schey, Josef von (nar. 1853): Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für das Kaiserthum Oesterreich. Zweiter Band. Wien, Manz'sche k. k. Hof-Verlags- und Universtäts- Buchhandlung 1889.

6.1.5 Medici

Milosrdní bratří jsou hospitálním řádem, a je tedy pochopitelné, že v jejich klášterní knihovně se převládají medicínské knihy. Sice svým množstvím nepřekoná signatury Th a R, ale velmi se k nim přibližuje s počtem 425 titulů (z toho 46 přívažků). V součtu jsou započítány i rukopisy (M1111 a M1219).¹¹³ V níže uvedené tabulce se lze dočíst, ze kterého období je nejvíce knih. Převažují knihy z 18. a 19. století. Z jazykového hlediska tu je zastoupeno nejvíce knih v němčině, za ní v latině, a je zde i poměrně dost publikací ve francouzštině, a to 28 výtisků. Nejnižší původní signatura je M1069 a nejvyšší M1956. Nejstarší knihou ze signatury M je kniha z roku 1541 a nemladší pak z roku 1943. Soubor je relativně chronologicky seskládán. Od signatury M1069 jsou tisky z 18. století, kolem signatury M1294 z 19. století a M1363 druhá polovina 19. století.

Od signatury M1069 začínají vydání přednášek z medicíny z 18. století. Například několikadílná práce „*Praelectiones academicae in proprias institutiones rei medicae*“¹¹⁴ od Hermana Boerhaava (1668-1738) Je na nich zajímavé, že v knihovně jsou tři nejspíš kompletní svazky, které byly vydány mezi léty 1740-1745 v Benátkách a v Göttingenu od Simona Occhiho (činný 1741-1836) a Abrahama Vandenhoecka (1700-1750). Dále jsou zde i inaugurační přednášky „*Dissertatio inauguralis medico-chirurgica sistens curam*

¹¹³ Více v kapitole „Rukopisy“.

¹¹⁴ Sign. M1075_1-7, M1544_1-7, M1091 a M1600_1-7.

haemorrhagiarum in genere“ Larga Wenceslawa Cypriana z roku 1841, „*Dissertatio inauguralis de auxiliis efficacioribus ad vitam in viso mortuo restaurandam*“ Francisca Xavera Scheiggla z roku 1769 (M1693) nebo „*Dissertatio inauguralis medica de elemento sanguinis*“ z roku 1771 (M1817).

Soubor obsahuje několik encyklopedií. Nejvíce svazkovou encyklopedií je „*Real-Encyclopädie der gesamten Heilkunde Medicinisch - chirurgisches Handwörterbuch für praktische Ärzte*“¹¹⁵ vydaná Prof. Dr. Albertem Eulenburgem (1840–1917)¹¹⁶ v letech 1894–1911.¹¹⁷ Dalším obdobným dílem je několikasvazkový naučný slovník, který se nazývá *Die deutsche Klinik am eingange des zwanzigsten Jahrhunderts* a který sepsali doktoři Ernest von Leyden a Felix Klemperer.¹¹⁸ Každý díl se zaměřuje na jinou problematiku (infekční nemoci, dětské nemoci, onemocnění kůže aj.). Podle vlastnických poznámek sice patřil ke konventu, ale nikdy nebyl opatřen signaturou, je tedy pravděpodobné, že tyto encyklopedie byly umístěny v nemocniční knihovně, aby byly vždy při ruce doktorům.

Nejstarším zástupcem tohoto žánru je pětisvazkové dílo od Claudia Galéna (ca 130–ca 199), o kterém jsem víc pohovořila v kapitole prvotisky a paleotypy. Dalším starověkým lékařem, jehož knihu milosrdní mají, je Hippokratova dvoudílná „*Opera omnia*“ vydaná v Benátkách roku 1737 a 1739.¹¹⁹

Bratři také sbírali lékařské čtvrtletníky pro praktické zdraví (*Vierteljahrschrift für die praktische Heilkunde*)¹²⁰ a noviny (*Medicinisich-chirurgische Zeitung*),¹²¹ aby měli přehled o novinkách v lékařských oborech. V knihovně mají těchto čtvrtletníků 41 dílů, které tvoří málem kompletní řadu. Z lékařských příruček mě nejvíce zaujala šestisvazková publikace „*Dictionnaire universel de medecine*“ od Roberta Jamese (1703–1776). Tento slovník byl

¹¹⁵ Sign. M5_1-35.

¹¹⁶ [http:// de.wikipedia.org/wiki/Albert_Eulenburg](http://de.wikipedia.org/wiki/Albert_Eulenburg)

¹¹⁷ Sign. M5_1-35.

¹¹⁸ Sign. M4_1-11.

¹¹⁹ M 1419 / 1 Hippokratés (460-380); Cornarius, Janus (1500-1558); Marinelli, Giovanni (1846-1900); Marinelli, Giovanni (1846-1900): *Opera omnia*. Tomus primus. Venetiis, Zane, Christoph 1737.

¹²⁰ Sign. M1352_1-44 (Chybí díl 40,42,43).

¹²¹ Sign. M1907_1-25.

vydán v Paříži roku 1746.¹²² Upoutal mě svými propracovanými kresbami nástrojů a anatomie, které se používají v lékařských skriptech dodnes.

V knihovně se nalézají knihy dříve patřící do osobních knihoven bratří. Podle vlastnických poznámek patřila například třísvazková Lékařsko-chirurgická encyklopedie pro praktické lékaře a Učebnice psychologie pro lékaře a studenty Barthelemovi Sedláčkovi.

V knihovně nalezneme i učebnice. *Učebnice o kožních chorobách* (M1373) od Neumanna Isidora (1832-1906), již dříve zmíněná *Učebnice psychologie pro lékaře a studenty* (M1385) nebo dvousvazková *Učebnice fyziologie člověka se zaměřením na histologii a mikroskopickou anatomii se zvláštní pozorností na praktickou medicínu* (M1387_1, M1387_2). „*Die Krankenpflege im Hause und im Hospitale. Ein Handbuch für Familien und Krankenpflegerinnen*“, tzv. příručka domácí lékař, byla určena nejspíš pro výuku v noviciátu, o čemž svědčí razítko noviciátu vídeňských milosrdných bratří.¹²³

Zvláštní skupinu tvoří knihy ve francouzštině¹²⁴, které daroval rod Kinských. Jedná se především o vícesvazková díla francouzských autorů (Pierre Demours, Henry-François Le Dran ad.). Patří sem pětisvazkové dílo Élie Col de Villars (1675-1747) „*Cours de chirurgie dicté aux écoles de médecine de Paris*“ vydané v Paříži v letech 1746 až 1749 či dílo Roberta Jamese (1703-1776) „*Dictionnaire universel de médecine*“. Společným znakem všech knih je supralibros rodu Kinských, která je na předních i zadních deskách a vlastnická poznámka perem „*Munificentia Kinskiana ad usum Fr: Joachimi S. ordinis S. Joan[n]is Dei*“ (více v kapitole Supralibros a Vlastnické poznámky).

Zajímavou příručkou je kniha o anatomii koně „*Anfangsgründe zur Anatomie der Pferde*“ z roku 1791.¹²⁵ Součástí každé nemocnice byla i specializovaná lékárna. V knihovně

¹²² Sign. M1773_1-6.

¹²³ Sign. M1389.

¹²⁴ Ve francouzštině jsou knihy se signaturami M1763_1-5, M1773_1-6, M1858, M1101_5-7, M1620_1-7, M1739_1-4, M1644_1-2, M1857_1-3, M1741_1-2, M1720_1-4. Všechny byly vydány v Paříži mezi léty 1731-1749.

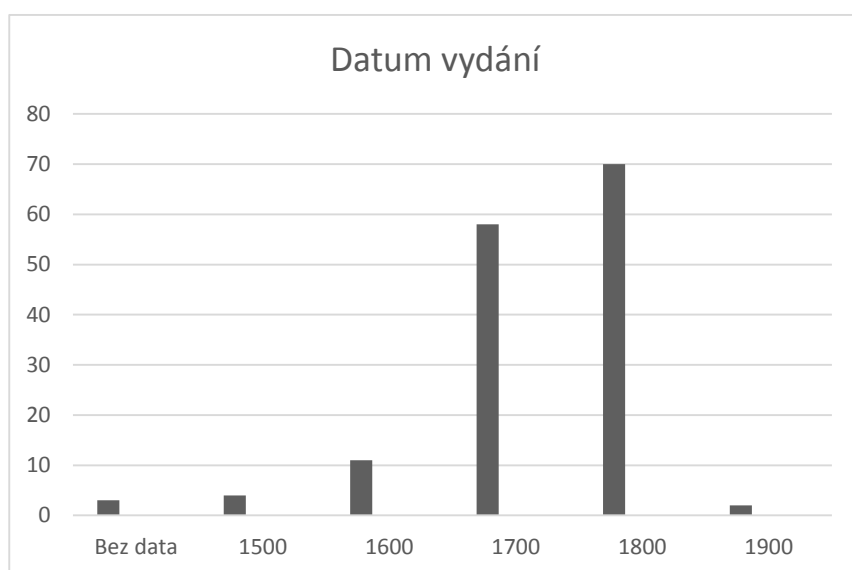
¹²⁵ Sign. M1755.

je příručka pro *Umění lékárníka pro začátečníka* (M1800) či *Učebnice pro umění lékárnické* (M1910).

6.1.6 Philosophia

Další na řadě jsou filozofická díla. Signatura Ph má celkem 158 titulů (z toho 10 přivažků). Převažují německá díla, poté latinská a pár francouzských. V souboru se také nalézají dva manuskripty (viz kapitola Rukopisy). Nejnižší signaturou je Ph695 a nejvyšší Ph1692. Nejstarší kniha je z roku 1546 a nejmladší z roku 1908.

V souboru se nalézají knihy o filozofii, filologické věci jako slovníky různé gramatiky nebo konverzační příručky. V malé míře jsou zde zastoupeny přírodní vědy. Za nimi následuje beletrie a po ní díla antických spisovatelů.

Na začátku souboru jsou poměrně stará filozofická díla „*Cursus philosophicus collegii Conimbricensis*“ z roku 1639 (Ph1027), „*Philosophia historico-dogmatica*“ od Jaroslava Kapellera (1705-1759) z roku 1746 (Ph1050). Zajímavým autorem je Wilhelm Mac Neven O’Kelly ab Aghrim (1713-1787). Byl lékařem irského původu, který strávil většinu svého profesního života v Praze. Napsal několik vědeckých prací a přednášel na Karlově univerzitě, na které se stal děkanem lékařské fakulty. Tento irský lékař byl členem františkánů zvaných

těž Hyberni (irští františkáni). Počátkem 17. století byli vyhnáni Angličany usilujícími o mocenské ovládnutí země s potlačením katolické církve. Po vypuzení zakládali v Evropě kláštery, kde vzdělávali řeholníky pro misie a opětovné usazení v Irsku. V českých zemích se usídlili v letech 1629-1631 za pomoci císaře Ferdinanda II. Vybudovali si vlastní klášter se studijní kolejí. Hyberni byli skutečným přispěním pro vzdělanost českých zemí, například v oblasti františkánství a skotismu.¹²⁶ V knihovně se nachází jeden výtisk vydaný v Praze 1707 a to „*Philosophia aulica juxta veterum ac recentiorum philosophorum placita*“.¹²⁷ Dalším zajímavým autorem je augustiniánský kanovník Eusebius Amort (1692-1775). V knihovně se nachází jeho pětisvazkové dílo „*Philosophia Pollingana ad normam Burgundicae*“¹²⁸ vydané v Benátkách v roce 1734.

Kromě filozofie jsou zde i díla o logice Ph1129 (*Institutionum logicae*), Ph1137 (*Philosophia per argumenta breviter explicata ad usum et exemplum*) a Ph1141/42 (*Manuductio ad logicam sive dialectica studiosae iuventuti ad logicam praeparandae*).

Ve fondu jsou také různé slovníky a učebnice jazyků, například francouzsko-latinský a latinsko-francouzský slovník, francouzská či řecká konverzace, řecko-německý slovník aj. Mezi slovníky se nachází také pražský výtisk z roku 1805 od Karla Václava Ignáce Tháma (1763-1816).¹²⁹ Thám byl český spisovatel a překladatel. Byl autorem četných spisů z české gramatografie a lexikografie. Zajímavou knihou je Ph1535 od Marijana Lanosoviče (1742-1842) zabývající se slovanskými jazyky. Jeho první literární prací byla „*Obrana Jazyka Českého proti zlobivým jeho utrhačům, též mnohým vlastencům v cvičení se v něm nedbalým a liknavým sepsaná*“. Dále pak je tu nekompletní 18svazková encyklopedie *Meyers*

¹²⁶ <https://cs.wikipedia.org/wiki/Hyberni>

¹²⁷ Sign. Ph1051.

¹²⁸ Sign. Ph1135_1-5.

¹²⁹ Ph 1543 a Thám, Karel Ignác (1763-1816); Adelung, Johann Christoph (1732-1806); Adam z Veleslavina, Daniel (1546-1599): Neuestes ausführliches und vollständiges böhmisch- deutsches synonymisch-phraselogisches Nazionallexikon oder Wörterbuch. Prag, Scholl, Franz Johann Neureutter, Martin (1752-1830) 1805.

konversations-Lexikon.¹³⁰ Je to významná obecná encyklopedie, která byla vydávána v 19. a 20. století. Je pojmenovaná po svém zakladateli Josephu Meyerovi.¹³¹

Velice mě zaujala učebnice od Vincenta Pavla Žáka (1797-1867) „Učebnice češtiny pro Němce“.¹³² Nešlo o samotnou publikaci, ale o autora. Působil jako kaplan a učitel na mnoha různých místech (např. byl vězeňským kaplanem na Špilberku). Od roku 1854 byl farářem v mém rodném městě, v Podivíně, kde i zemřel. Napsal mnoho článků o jazykové otázce. V roce 1842 vydal výše zmíněnou německy psanou učebnici češtiny, která ve své době byla velmi ceněnou a několikrát vydanou.

Z beletrie je tu satyry od Gottlieba Wilhelma Rabnera (1714-1771), básnické sbírky Nicolase Lenaua (Ph1569) či Campeho Nový Robinson (Ph1614).

Knihovna obsahuje i díla světových autorů, například edice děl Friedricha Schillera (1759–1805).¹³³ Bohužel z této edice (např. *Schiller's sämtliche Werke*)¹³⁴ se dochovalo jen pár děl. Dalším z antických autorů tu je Platón z roku 1592 (Ph1154) či Ciceronova rétorika z roku 1546.

Poslední skupinou jsou vědy nejrůznějšího typu (přírodní, ekonomické aj.). Najdeme zde např. pětisvazkové „*Anfangsgründe der allgemeinen auf Erscheinungen und Versuche gebauten Naturlehre*“ od Antona Ambschella nebo třísvazkové vydání ekonomie od Quesnaye vydané v Paříži roku 1747. Nejvýznamnějším dílem celé skupiny je však třísvazkový herbář Norberta Boccia (více v kapitole Norbert Boccius a jeho herbáře). V knihovně je také slavný Brémův život zvířat v desetisvazkovém vydání z roku 1883. Brémův život zvířat se vydává dodnes.

¹³⁰ Sign. Ph1591_1 (18 svazků, chybí 15. díl).

¹³¹ http://cs.wikipedia.org/wiki/Meyers_Konversations-Lexikon

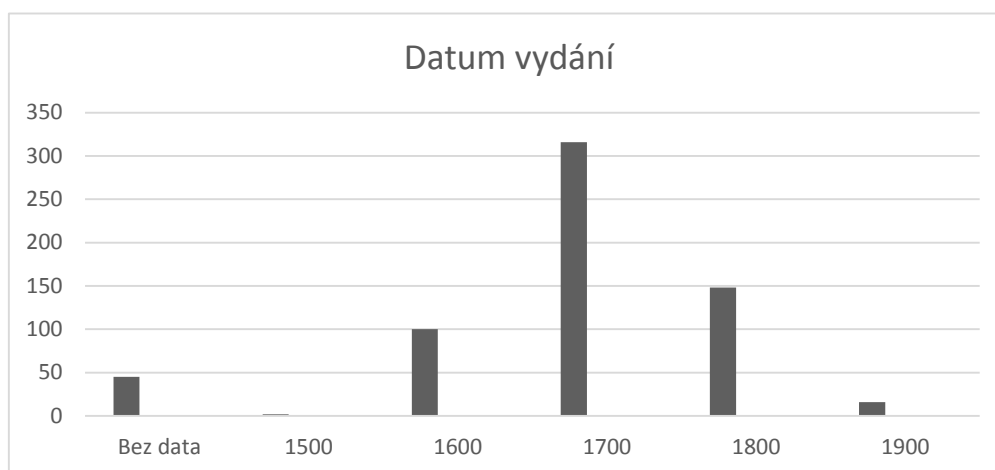
¹³² Ph 1560 Žák, Vincenc Pavel (1797-1867): *Böhmische Sprachlehre für Deutsche*. Brünn, Winiker, Karel 1846.

¹³³ <http://vufind.lib.cas.cz/Record/001173193>

¹³⁴ Sign. Ph1555_1 (3,6,7,9 a 12. díl).

6.1.7 Religio

Nejpočetnějším souborem jsou knihy se signaturou R, které čítají dohromady 624 knih (včetně sedmi rukopisů). Nejstarší kniha je z roku 1526 a nejmladší z roku 1910. Z tabulky níže se dozvíme, že nejvíce knih bylo vydáno v 18. století. Drtivě převažují německy psané tisky, za nimi následují latinsky psané. V nejmenším zastoupení jsou knihy v italštině, španělštině, angličtině a v češtině. Z obsahového hlediska zde převažují kázání, životy svatých, modlitební knihy a v malém počtu jsou myšlenky. Nenacházejí se zde pouze religia, ale také bible a rituály, které by měly kvůli svému obsahu patřit do teologických děl.

Religia obsahují asketickou literaturu (duchovní čtení pro zušlechtění duše) a duchovní cvičení. Jedná se o sérii meditací, jejichž smyslem bylo očistit a pročistit mysl i ducha „*Kurtze Versammlung aus denen Ubungen des Heil. Ignatii gezogen*“¹³⁵ K duchovním cvičením zpravidla patřily meditace na každý den a jedním ze známých autorů, který skončil na indexu zakázaných knih, byl Hieronymus Hirnhaim von Elsenberg (1637-1679). Milosrdní vlastnili dvě díla tohoto zakázaného autora a to z roku 1726 „*Richtiger Weeg deß Lebens, Das ist: Andächtige Betrachtungen*“ a „*Richtiger Weg des Lebens. Das ist andächtige Betrachtungen, welche aus der Heiligen Schrift gezogen und auf alle Tag des gantzen Jahrs ausgetheilet*“ vydané roku 1698.¹³⁶

¹³⁵ Sign. R283.

¹³⁶ Sign. R289 a R1289.

O zbožných myšlenkách psala například dcera Jana Křtitele Šporka, Anna Kateřina Swéerts-Sporck.¹³⁷ Šporkové byli šlechtickým rodem původem z Německa, který přišel do Čech během třicetileté války. Nejvýznamnějším členem rodu byl František Antonín Šporck (1664-1738), který přivedl Milosrdné bratry na Kuks. František Antonín založil 1710 tajnou tiskárnu knih bez církevní aprobační. Náboženské spisy pro Šporka částečně překládaly dcery Eleonora a Anna Kateřina a skoro všichni jejich autoři, ne vždy ladící s Římem, vzbudili pozornost přinejmenším v církevních kruzích.¹³⁸ Z překladů Šporkových dcer převažují překlady Eleonory Františky.¹³⁹ V knihovně se nalézají jedna kniha, která byla darována tímto rodem podle vlastnické poznámky a podle jejich supralibros na deskách.¹⁴⁰

Důležitou publikací, pro bratry zdravotníky a pro nemocné, jsou knihy, které mají duchovně posilovat. V klášteře se nalézají knihy tohoto typu od Martina z Kochemu¹⁴¹ a Felixe Fossy.¹⁴²

Mezi klasické klášterní autory patří augustiniánský řeholník Tomáš Kempenský (1471-1380). Z jeho děl se zachovala řada kázání, dopisů a životopisů jeho učitelů. Jeho nejslavnější spis, „*O následování Krista čtvero knih*“¹⁴³, je příručka pozdně středověké osobní zbožnosti, která byla přeložena do mnoha jazyků a patřila k bestsellerům své doby. Další populární knihou je Františka Saleského (1567-1622) s názvem „*Introductio ad vitam devotam pro singulis statibus hominum*“.¹⁴⁴ Knihou zaměřenou speciálně na řeholníky je „Zrcadlo

¹³⁷ R 636 Swéerts-Sporck, Anna Kateřina (1689-1754): *Christliche Betrachtungen Und Sitten- Lehren : Zusammen gezogen So wohl auß der H. Schrifft und den H.H. Vättern*. Prag, Wickhart, Wolfgang (činný 1700-1726) 1714.

¹³⁸ HRDINA, Ignác Antonín – KOLDA, Jindřich: *c.d.*, s. 21-23.

¹³⁹ Sign. R436, R446_1-2, R524.

¹⁴⁰ Sign. R32.

¹⁴¹ R 201 Cochem, Martin von (1634-1712): *Das grössere Kranken-Buch, denen Gesunden so wohl als Kranken sehr nutz-und nothwendig*. Bencard, Johann Caspar (1649-1720) 1712.

¹⁴² R 276 Fossa, Felix (1656-1725): *Der Theatiner bei dem Kranken und Sterbenden*. Augspurg, Schlüter, Georg (-1731); Happach, Martin (činný 18. století) 1715.

¹⁴³ R 400 Kempenský, Tomáš (1379-1471): *Des gottseligen Thomas von Kempen vier Bücher von der Nachfolge Christi*. Münster, Deiters, J. H. (činný 1800-1858) 1844.

¹⁴⁴ R 205 Saleský, František (1567-1622); Waucquier, Matthias Martinez de (zemř. ca 1642): *Introductio ad vitam devotam pro singulis statibus hominum*. Coloniae Agrippinae, Henning, Peter (činný 1609-1662) 1628.

duchovní¹⁴⁵ nebo přímo pro milosrdné „*Andachts-Uebungen zum täglichen Gebrauch der Religiosen des Ordens des Heiligen Johann von Gott*“ (R319). Milosrdní bratři dodržují řeholi sv. Augustina, takže není neobvyklé, že mají v knihovně tuto řeholi pro potřeby bratří „*Die Regel des heiligen Vaters Augustini nebst denen Satzungen des Ordens des heiligen Joannis de Deo*“ (R325).

V každém klášteře by měly být knihy zabývající se kázáním. Ve valtickém je jich požehnaně. Jedna se zajímavým názvem je od Abraháma od svaté Kláry, barokního rakouského kazatele, který ve svých kázáních kritizoval dobové neduhy.¹⁴⁶ Další kázání jsou například od Pia Manzadora (R509, R522_1-2), Mathiase Macka (R525), Cyrilla Rigy R535_1-5) a mnoha dalších.

Větší skupinou knih v tomto souboru tvoří „Životy svatých“.¹⁴⁷ Nalézají se zde životopisy světců Bernarda (R556), Františka Saleského (R576, R613), Klementa (R840) či zakladatelů řádů (R576, R613) a dalších. Ze světic je zde zastoupena Alžběta Uherská (R930) a Johanka z Arku (R839). Nejvíce titulů má nejdůležitější světec pro milosrdné, a to Jan z Boha (R551, R552, R553, R554, R555).

V religiích se nacházejí i tituly, které by měly svým obsahem spíše patřit do teologie. Benátský výtisk Římského rituálu „*Rituale romanum pauli quinti pontificis maximi*“¹⁴⁸ z roku 1749 nebo kolínské vydání z roku 1756 „*Rituale ecclesiasticum continens varias absolutiones, benedictiones, conjurationes, exorcimos, ritus, ac alias caeremonias ecclesiasticas*“.¹⁴⁹ dvě několikařilné bible „*Biblia sacra, oder die heilige Schrift des alten*

¹⁴⁵ R 26 Brognolo, Candido (1607-1677): *Speculum clericorum tam saecularium, quam regularium*. Venetiis, Valvasense, Giovanni Francesco 1663.

¹⁴⁶ R 387 Abraham a Sancta Clara (1644-1709): *Gack, Gack, Gack, Gack, a Ga. Einer Wunder- seltzamen Hennen in dem Hertzogthumb Bayrn. Das ist ein außführliche und umbständige Beschreibung der berühmten Wallfahrt Maria-Stern in Taxa*. München, Straub, Lucas (činný 1645-1692) 1687.

¹⁴⁷ R 817 1 Donin, Ludwig (1810-1876): *Leben und Thaten der heiligen Gottes, oder der Triumph des wahren Glaubens*. I. Band. Wien, Commission bei Mayer & Comp. 1853.

¹⁴⁸ Sign. R441.

¹⁴⁹ Sign. R307.

und neuen Testaments“ z roku 1793 a „*Die heilige Schrift des alten und neuen Testaments*“ z 30. let 19. století.¹⁵⁰

Nejvíce titulů je v knihovně od francouzského jezuita Jeana Croiseta (1656–1738) s vícesvazkovým dílem *Andachts-Ubungen, Auf alle Tag Des gantzen Jahrs* vydaným většinou ve druhé polovině 18. století.¹⁵¹

Z nejmladších knih mne zaujala anglicky psaná kniha. Velice mne to udivilo, jelikož většinou narážím jen na latinské a německé tisky. Tato anglicky psaná kniha byla vydána v Pittsburghu roku 1907 a jedná se o protokol ze čtvrtého eucharistického kongresu konaného ve Spojených státech amerických.¹⁵² Jedinými exempláři knih v českém jazyce jsou konvolut R725_a-b, který pojednává o kázání „*Duchovní křesťanské katolické jádro všech modliteb*“ a od Rulíka „*Nedělní kazatel, aneb nová kázání v krátkém obsazení na neděle přes celý rok*“.

U knih italské provenience je zajímavé, že skoro všechny, až na jeden výtisk, dříve patřily podle vlastnických poznámek Raphaelu Wagnerovi. I v další podkapitole vlastní relativně dost výtisků v italském jazyce. Při bližším zkoumání knih s jeho vlastnickou poznámkou jsem zjistila, že 29 děl je v italštině, devět v němčině a pět latině. Takže má myšlenka, že sbíral pouze italského knihy, se ukázala být mylná. Z italských děl jsou tu dva totožné výtisky knihy z roku 1747 „*Život svatého Jana z Boha zakladatele hospitálního řádu*“¹⁵³.

Zajímavou prací je kniha „*Stoletá jubilejní zpráva o milostném obraze svaté rodiny v kostele milosrdných bratří ve Vídni*“, kterou vlastní každý konvent milosrdných bratří v Evropě. Byla vydána ve Vídni roku 1777.

¹⁵⁰ Sign. R383 a R943.

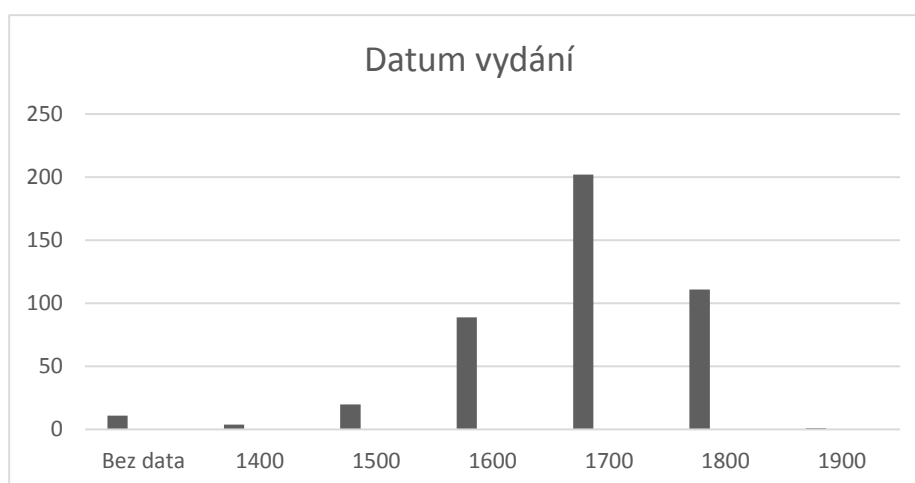
¹⁵¹ Sign. R468_1-11, R469_1-12, R470_1-5, R478 a R479_1-2.

¹⁵² R 954 : Proceedings of the Fourth Eucharistic Congress of the Unites States of America. Pittsburg, 1907.

¹⁵³ R 578 Girard de Villethierry, Jean (1641-1709); Cianfogni, Pier Nolasco (1710-1794): Vita di San Giovanni di Dio fondatore dell'Ordine dell'Ospitalità. Firenze. Moucke, Francesco (1729-1761). 1747.

6.1.8 Theologia

Mezi skupiny s nejvíce svazky mohou zařadit signatury Th, tato skupina má 492 titulů (z toho 55 přívažků a dva rukopisy). Nejnižší signaturou je Th5_1-6 a nejvyšší Th1243. O prvenství nejstaršího titulu bojují dva tisky, a to jeden z roku 1491 a druhý vydaný po roce 1481 a nejmladší kniha je vydána v roce 1924. Z tabulky s ročníky vydání vychází, že nejvíce vydaných titulů je z 18. století, pak následují tisky ze 17. a 19. století.

Soubor je zaměřený přímo na teologii. Nachází se v něm pár biblí latinských a německých. Je zajímavé, že zde není žádná kniha v řečtině. Drtivá většina knih je napsána latinsky, pak v němčině a v malé míře v italštině a v jediném výtisku ve francouzštině a v češtině. Latinské věci jsou vesměs z 18. století a s osvícenstvím se objevují německy psané svazky. Není zde vysoká teologie a moc polemických spisů, ale je tu docela dost knih z morální teologie a různé učebnice a příručky. Kázání, která bychom očekávali v tomto žánru, jsou většinou v religiích, avšak pár z nich se asi nedopatřením dostalo i do signatury Th.

Na začátku souboru jsou osvědčená teologická díla z 16. a 18. století, která dříve patřila podle vlastnických poznámek k jezuitské provenienci. Prvním dílem je pětisvazkové dílo

kartuziánského mnicha a katolického hagiografa Laurentia Suria (1522-1578) „*De probatis sanctorum historiis*“ vydané v letech 1570-1575 v Kolíně.¹⁵⁴

Větším teologickým okruhem je dogmatika, jejímž úkolem je zkoumat a reflektovat jednotlivé obsahy křesťanské víry. Dogmatická teologie má za úkol reflektovat společnou víru, jak ji vyznává církev, a slovně ji formulovat. Patří sem například dílo Noëla Alexandera (1639-1724) „*Theologia dogmatica et moralis secundum ordinem Catechismi Concilii Tridentini*“ vydané 1698.¹⁵⁵ O svátostech pojednávají knihy „*De sacramentis in genere baptismo et confirmatione libri tres*“, „*Theologia historico-dogmatica*“ a „*Compendium theologiae universae, ad usum examinandorum*“.¹⁵⁶

Další větší skupinou jsou díla starých církevních otců neboli patristika. Z patristické teologie jsou v knihovně díla od svatého Epifania (Th7) či Dionysia Areopagita (Th9). O životě některých svatých se můžeme dočíst ve „*Vitae Patrum*“¹⁵⁷. Ze světců jsou tu knihy o sv. Tomášovi (Th403, Th916), o sv. Augustinovi (Th278 český výtisk), o sv. Hilariovi (Th411), o sv. Hipolitovi (Th416) a jiných.

Základní knihou každého kláštera je Písmo svaté, čili bible. Nejstarší knihou tohoto typu ve fondu je dvousvazková Walahfridova „*Biblia sacra cum glossa maxima*“, která patří mezi prvotisky a jejíž vznik je datován po roce 1481. Knihovna vlastní Uleberggrův překlad z roku 1705 (Th24). V knihovně se dále nalézá nejedno vydání *Biblia Sacra Vulgatae editionis auctoritate Sixti V. et Clementis VIII. Pont. Max recognita ... Bibel oder Heilige Schrift dess Alten und Neuen Testaments*.¹⁵⁸ Tato bible byla opatřena komentářem od benediktinského bratra Thomase Aquina Erharda a vyšla nákladem Philippa Jacoba Veitha ve

¹⁵⁴ Sign. Th5_1-5.

¹⁵⁵ Sign. Th11.

¹⁵⁶ Sign. Th55, Th63 a Th169.

¹⁵⁷ Th 424 Rosweyde, Heribert (1588-1629); Rottler, Matthaues (činný 1690-1693): Vitae Patrum. Oder Leben der Vätter. Das ist eine Beschreibung vieler Alt-Vätter und Einsidleren, wie auch ihrer Reden und Thatten. Dillingen, Bencard, Johann Caspar (1649-1720) 1691.

¹⁵⁸ Sign. Th405_1-2.

Štýrském Hradci roku 1737, dále pak v Augšpurku v nakladatelství Johann Strötters a synové v roce 1730¹⁵⁹.

Dosti frekventovaná je zde morální teologie, například dvoudílná Laymannova „*Theologia moralis in quinque libros partita*“¹⁶⁰ nebo „*Theologia moralis*“ od Ernsta Müllera.¹⁶¹

Do teologie se přimíchaly knihy, které by měly být svým obsahem spíše v právu. Několik dokumentů z tridentského koncilu od Jeana Gallemarta „*Sacrosanctum Concilium Tridentinum additis Declarationibus cardinalium Concilii interpretum*“ všechny tři tisky jsou z 18. století.¹⁶² V německém překladu „*Des hochheiligen allgemeinen generals Concilii - zu Trient fürnehmste und besonders verteutschte Decreta und Satzungen*“.¹⁶³

Dále by za zmínku stála díla Tomáše Akvinského (1225–1274),¹⁶⁴ například pětisvazkové dílo „*Summa Theologica in quinque tomos distributa*“ vydané v Padově v roce 1698.¹⁶⁵

Homiletika se v knihovně objevují zcela výjimečně. Jedná se o nauku, jak správně kázat. V knihovně je jeden výtisk Schrererovy „*Christliche Postill von Heiligen*“ vytištěné v Louckém premonstrátském klášteře roku 1605.¹⁶⁶

V klášterní knihovně je minimum liturgických knih. Breviáře dříve bývaly mimo knihovny, ale když dosloužily, tak byly občas přidávány do knihoven. V signatuře Th se nachází jeden antifonář (součást breviáře, verše z bible předepsané k určitým liturgickým svátkům) „*Antiphonarium Romanum ad ritum Breviarii, ex decreto sacrosancti Concilii Tridentini restituti*“ vydaný v roce 1630 v Ingoldstadtu.¹⁶⁷

¹⁵⁹ Sign. Th410_2-3.

¹⁶⁰ Sign. Th36

¹⁶¹ Sign. Th901_1-2 a Th902_1-3.

¹⁶² Sign. Th74, Th75, Th76 a Th77.

¹⁶³ Sign. Th78.

¹⁶⁴ http://cs.wikipedia.org/wiki/Tom%C3%A1%C5%A1_Akvinsk%C3%BD

¹⁶⁵ Sign. Th404_1-5.

¹⁶⁶ Sign. Th15.

¹⁶⁷ Sign. Th8.

Mezi nejvýznamnější knihy patří sada paleotypů o životě sv. Augustina z roku 1506. Nejčetnějším autorem souboru se 14 výtisky je Césare Calino. Všechny jeho díla jsou psána v italštině a vydána Giovannim Battistou Recurtim v Benátkách v první polovině 18. století. Původním vlastníkem všech exemplářů byl podle vlastnických poznámek Raphael Wagner, který měl všechny své knihy očíslovány. Z čísel lze vyčíst, že se jedná o relativně ucelenou sadu. Čtyři knihy podle jeho označení spadaly pod čísla 8-11 a v klášterní signatuře jdou knihy po sobě.¹⁶⁸ Ten, kdo je skládal, se snažil je držet pohromadě, jelikož zbylé exempláře (Wagnerovo číslování 45-54 a jeden tisk s číslem 76) jsou pod klášterními signaturami Th143_1-5 až 148. V knihovně jsou díla „*Lezioni scritturali, e morali sopra il libro primo de' re' opera*“, „*Lezioni sacre, emorali sopra il libro primo de're*“ a další.

6.1.9 Varia

Jak již latinský název varia (různý) napovídá, jedná se o signaturu, kde budou knihy různých žánrů, které se nikam jinam nehodily. Tento nejmenší soubor čítá pouhých 17 knih. Jazykově tu převažuje němčina (17 titulů) a po jednom titulu mají čeština a maďarština. Na to, že je jich poměrně málo, je většina knih z této skupiny poměrně mladých, většina z nich vznikla v 19. století, až na jeden exemplář z 18. století.

S nejnižším číslem a zároveň nejstarším dílem je kniha se signaturou V1200 „*Briefe an ein vornehmes Frauenzimmer*“ od Caraccioliho. Louis-Antoine de Caraccioli (1719-1803) byl francouzský spisovatel, básník a historik. Caraccioli se narodil a psal v Paříži. Jeho práce nebyla v jeho době vysoce ceněna. Přežil francouzskou revoluci navzdory jeho úzkým vztahům s francouzskou aristokracií během panování Ludvika XVI.¹⁶⁹ Jeho dílo „*Briefe an ein vornehmes Frauenzimmer*“ je nejspíš satirou na polskou situaci, které bylo vydáno v roce 1773 v Augšpurku firmou Mattäus Rieger a synové.

¹⁶⁸ Sign. Th39, Th40, Th41 a Th42.

¹⁶⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Louis-Antoine_Caraccioli

Knihy se signaturami V1246 a V1247 se týkají listovního umění neboli jak psát dopisy. První je od Otty Friedricha Rammlera (1795-1870) „*Universal-Briefsteller oder Musterbuch*“ a druhá od Karla Petra Kheila (1817-1881) „*Mercatorischer Brief- und Geschäftsstyl*“, obě dvě jsou vydané v druhé polovině 19. století.

Nalezneme zde také pojednání o vývoji dějin umění od Lützowa¹⁷⁰ nebo německé časopisy *Mährstand* (V1292 a V1879) a *Měsíčník moravské společnosti pro pěstování a podporu orby, přírodopisu a zeměpisu* od Camilla Kubelky.¹⁷¹ Z českých svazků je zde poučný časopis od Františka Diebla (1770-1859), profesora zemědělství a prvního českého novináře na Moravě a ve Slezsku, „*Moravsko-slezský časopis pro lid, polním, lesním a domácím hospodářství nebo kniha ke čtení pro venkovský lid*“ (V1870).

6.2 Norbert Boccius a jeho herbáře

Mezi nejvzácnější knihy valtické knihovny, pomineme-li inkunábule, paleotypy a knihy nemocných, patří tři herbáře od Norberta Boccia. Norbertus Boccius (1731-1806)¹⁷² byl lékař, chirurg, vědec a botanik, převor a později i provinciál valtického konventu milosrdných bratří. Význam a výsledky jeho práce v oblasti botaniky a ovocnářství přinesly nové poznatky téměř pro celou Evropu.¹⁷³

¹⁷⁰ Sign. V1289.

¹⁷¹ V 1900 / 2 Kubelka, Camillo: *Monat-berichte des Mährischen Obst-, Wein- und Gartenbau-vereines zugleich Section der k. k. mährisch-schlesien Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde. XXII. Jahrgang. Brünn, Gartenbau-Vereines 1889.*

¹⁷² Narodil se v Temešváru v západní části dnešního Rumunska, která v té době připadala Rakousku-Uhersku. Základní vzdělání získal ve Vídni a snad i ve Znojmě a pak odešel studovat do Prahy. V polovině roku 1748 vstoupil v Praze do řádu milosrdných bratří, kde při zahájení noviciátu obdržel řeholní jméno Fr. Norbertus. Po skončení noviciátu složil 27. července 1749 v Praze jednoduché řeholní sliby a v září téhož roku přešel do Valtic, kde se učil k životu v řeholní komunitě a k výuce ošetřovatelské péče při práci v nemocnicích. Zajímal se o léčivé byliny a botaniku. V roce 1760 byl zvolen převorem v Gorici, kde působil až do roku 1763. Tentýž rok získal diplom ranlékaře a odešel do Valtic, kde zastával funkci podpřevora a profesora anatomie, chirurgie a ostatních oborů na tamní ošetřovatelské škole. Roku 1766 byl zvolen jako valtický převor, jímž zůstal až do roku 1784, kdy byl zvolen provinciálem se stálým sídlem ve Valticích. Od roku 1778 byl jmenován stálým ředitelem chirurgicko-ošetřovatelské školy. Norbertus Boccius zemřel stářím 14. července 1806 ve Valticích, kde je také pochován.

¹⁷³ PODSEDNÍK, Hubert: *Milosrdní bratři. Valtice-Feldsberg...*, s. 50.

Fr. Norbertus vynikal velkou znalostí rostlinopisu, pěstoval léčivé byliny, květiny i ovocné stromy.¹⁷⁴ Ze svých vizitačních cest po celé provincii dovážel různé druhy rostlin, které ve své zahradě šlechtil, a pak tyto odrůdy rozšiřoval po jižní Moravě. Je autorem mnoha spisů o botanice. Největší pozornost si zaslouží jeho čtrnáctisvazkové dílo, na kterém pracoval asi třicet let a daroval jej Liechtensteinům. Dílo obsahuje 2748 akvarelů obrazů rostlin, označených přesným, odborným názvem. Sestavil jej Norbertus a ilustrace obstarali bratři Josef, František a Ferdinand Bauerovi. První svazek byl uveden v roce 1777 a nese název „*Liber regni vegeabilis retinens plantas ad vivum pictas ab admodum reverendo ac venerabili patr Norberto Boccio ord. S. Joannis de Deo actuali Priori Feldsbergensi collectae et a Josepho, Francisco et Ferdinando Bauer pictae.*“¹⁷⁵

V klášterní knihovně se nalézají tři exempláře herbáře od tohoto pozoruhodného autora. Boccio je sestavil kolem roku 1766 a nesou název „*Herbarium vivum vel col[l]ectiones botan[ic]ae factae a F: Norberto Boccio: S: Ord: S: Ioan[n]is de Deo et Conv: Feldspeg: P: T: Priore: : A: MDCCLXVI.*“¹⁷⁶ V herbářích jsou perfektně vylisované rostliny především z okolí Valtic, Mikulova a Pálavy. Jeho dílo je možno považovat za jeden z nejstarších herbářů tohoto druhu v českých zemích a v Evropě vůbec.¹⁷⁷ Herbarium vivum obsahuje 1216 vyšších rostlin, první dva díly mají 205 stran, poslední díl 122 stran, každý díl obsahuje i seznam rostlin. Obsah, abecedně uspořádaný, obsahuje názvy rostlin, stranu a ve kterém dílu se nachází.¹⁷⁸ Herbář obsahuje kromě planě rostoucích rostlin i rostliny šlechtěné, hlavně okrasné květiny, jejichž šlechtění se Boccio věnoval, ale také rostliny cizokrajné. Velká pozornost je věnována léčivým rostlinám, a to jak planě rostoucím i pěstovaným na zahradách. Herbáře sloužily především ke studiu léčivých rostlin budoucím lékárníkům. Jednotlivé položky však neobsahují přesnou informaci o místě nálezů a datování je omezeno

¹⁷⁴ PODSEDNÍK, Hubert: *Milosrdní bratři. Valtice-Feldsberg...*, s. 50.

¹⁷⁵ SOBEL, Joannes de Deo: *c. d.*, s. 16-17.

¹⁷⁶ Sign. Ph1503_1-3.

¹⁷⁷ KORDIOVSKÝ, Emil a kol.: *c. d.*, s. 252.

¹⁷⁸ Sign. Ph1503_1-3.

jen na údaj o autorovi, místu a roku vzniku kolekce. Ale i tak má toto dílo nedocenitelný historický, ale i vědecký význam, neboť dokládá rostliny vyskytující se v okolí Pavlovských vrchů před dvěma a půl stoletími. Některé rostliny se v okolí Valtic vyskytují dodnes.¹⁷⁹

Dílo je velice pečlivě uspořádáno. „Každá strana herbáře je malé výtvarné dílo. Jednotlivé rostliny jsou přilepeny celoplošně, pravděpodobně škrobovým lepidlem, a přelepeny stuhou s latinským názvem rostliny – označení je ještě podle botanického systému před Linnéem.“¹⁸⁰ Rostliny jsou v poměrně dobrém stavu, u mnohých je dodnes zachována zeleň listů i barva okvětních plátků, avšak menší část rostlin se neubráníla zubu času a nese stopy poškození.¹⁸¹ Rostlina je zakomponována do malé vázy, aniž by se vzor opakoval – každá je unikátní. Náměty vynikají svým zpracováním detailů v duchu rokoka. Autorství není jasně prokazatelné, dá se však předpokládat vztah k bratrům Bauerovým, i když informace o výzdobě zde nejsou uvedeny a bratrům bylo v době vydání kolem deseti let. Nicméně bratři již od raného věku začali malovat drobné kresby do Bocciových botanických prací, tudíž lze předpokládat, že mají menší výtvarný podíl i oni.¹⁸² „Část jich má jednoduchý akvarelový dekor, část je ozdobena kolorovanými rytinami, které znázorňují kláštery, zámky, dále jsou zde celé seriály o včelařství, koních, lovu apod.“¹⁸³ Svazky vázané v kůži a zdobené kováním jsou přibližně 50 cm vysoké a 30 cm široké. Je s podivem, že se dochovaly, a ještě v tak dobrém stavu. Ve 20. století byly knihy uschovány na 50 let. Až po roce 1989 byly vyzvednuty a ošetřeny.

Kromě herbářů patřily kdysi Bocciovi i medicínské rukopisy, které sepsal ze svých přednášek, a také jemu adresovaný dopis. Bohužel se nám nedochovala kompletní korespondence, pouze tento list, takže překlad dopisu je zmatený. Pisatelem byl bratr

¹⁷⁹ KOUKAL, Vítězslav a kol.: *c. d.*, s. 24.

¹⁸⁰ KORDIOVSKÝ, Emil a kol.: *c. d.*, s. 253.

¹⁸¹ KOUKAL, Vítězslav a kol.: *c. d.*, s. 24.

¹⁸² JANOTOVÁ, Lucie: *Milosrdní bratři a jejich umělecké projekty v českých zemích*. Olomouc 2014, s. 45-46. Dostupné na: http://theses.cz/id/4b81m3/Milosrdn_brati_a_jejich_umleck_projekty_v_eskch_zemich.pdf. [cit. 10.8.2015]

¹⁸³ KORDIOVSKÝ, Emil a kol.: *c. d.*, s. 253.

Homobonus Malý a odeslal jej 16.6. (ale o roku se zde nepíše). Dopis byl nejspíš stížností na finanční záležitosti. Píše o převzetí nějaké finanční částky do úschovy či zástavy. Stěžuje si, že jeho deposita, dva zlaté a dva kremnické dukáty, převzal převor v Gorici. Jak je zde patrné, tak bez předchozí konverzace tento dopis nedává moc smysl. Dopis je i nadále uschován v knize se signaturou M1776a.

7. TISKAŘI A VYDAVATELÉ

Tato kapitola je zaměřená jen na některé tiskaře, vydavatele a na místa vydání, jelikož zmínit se o všech není možné kvůli rozsahu práce.

Z údajů, které se nacházejí na titulním listu či na jeho zadní straně (často pod čarou - impresum), se dají vyčíst informace o tiskařích, nakladatelích, místech a datech vydání či tisku. Funkce tiskařů a nakladatelů se poměrně často překrývaly a je i mnoho případů, kdy si autor svou publikaci vydal sám.¹⁸⁴

V katalogu jsou nejvíce zastoupeni němečtí vydavatelé. Nejvíce knih bylo vydáno či vytištěno ve Vídni (419 tisků). V knihovně se nejčastěji objevuje, v 59 případech, vídeňský tiskař, knihkupec a nakladatel Johann Thomas von Trattner.¹⁸⁵ Narodil se 11. listopadu 1717 v Johrmannndorfu poblíž Günsu v tehdejšímu Uhersku. V letech 1735-1739 se vyučil knihtiskařem ve Vídni u Samuela Mülera a roku 1739 vstoupil do služeb Petra von Ghelena. V roce 1748 se osamostatnil a koupil si tiskárnu po Johannu Jakobu Jahnovi. V roce 1749 byl jmenován univerzitním tiskařem a roku 1752 dvorním knihkupcem za pomoci Gerarda van Swietena (lékař a rádce Marie Terezie). Po jeho smrti byl jmenován dvorským tiskařem a v roce 1764 při příležitosti korunovace Josefa II. byl povýšen do šlechtického stavu. V průběhu deseti let se stal nejproduktivnějším a nejvlivnějším typografem a knihkupcem, který ovládl většinu trhu habsburské monarchie. Jeho monopol byl narušen až po roce 1782, kdy Josef II. značně zjednodušil podmínky pro knihtiskařské a knihkupecké živnosti a uvolnil tak prostor konkurenci. Zemřel 31. července 1798.¹⁸⁶ Mezi další vydavatele patří například Giovanni Battista Recurti (činný 1715-1770)¹⁸⁷ či Georg Joseph Manz (1808-1894).¹⁸⁸

¹⁸⁴ MARTÍNEK, Radek a kol.: *Záchrana a inventarizace drobných církevních fondů*. Olomouc 2008, s. 167.

¹⁸⁵ M 1182 Steidele, Johann (1737-1823): *Sammlung verschiedener in der chirurgisch-praktischen Lehrschule gemachten Beobachtungen*. Erster Band. Wien, Trattner, Johann Thomas (1717-1798) 1776.

¹⁸⁶ VOIT, Petr: c. d., s. 943-944.

¹⁸⁷ Th 452 / 2 Elbel, Benjamin (1690-1756): *Theologia moralis decalogalis et sacramentalis*. Augustae Vindelicorum, Recurti, Giovanni Battista (činný 1715-1770) 1747.

¹⁸⁸ H 1236 Wiseman, Nicholas Patrick (1802-1865); Reiching, Carl Borromaeus: *Erinnerungen an die letzten vier Päpste und an Rom zu ihrer Zeit: nebst einer biographischen Skizze des Cardinals*. Regensburg, Manz, Georg Joseph (1808-1894) 1858.

Na druhém místě se objevuje Augsburg se 162 tituly. Z vydavatelů dominují Johann Caspar Bencard (1649-1720),¹⁸⁹ Johann Franz Xaver Crätz (činný 1746–1775)¹⁹⁰ a Matthäus Rieger (1705–1775).¹⁹¹

Častokrát jsou zastoupeny jako místo vydání či tisku také Benátky (122 titulů), Lipsko (97 titulů) a Kolín (86 titulů). Dalšími místy vydání jsou například Ingolstadt, Freiburg im Breisgau, Mnichov, Budín a další.

Z českých zemí dominuje Praha se 145 tituly. Za ní následují v zanedbatelném počtu města Brno, Olomouc, Litoměřice, Litomyšl a Znojmo.

Z pražských nakladatelů a tiskařů dominují František Ignác Průša (zemřel 1762), Jiří Vojtěch Koniáš (činný 1685–1710) a Jan Karel Hraba (činný 1738–1790). Z olomouckých tiskařů se mnohokrát objevuje František Antonín Hirnle (1697-1758). Narodil se v Praze a vyučil se nejspíš v pražské jezuitské tiskárně, odkud byl vypovězen a poté odešel do Olomouce, kde působil v letech 1732–1758. Pracoval v městské tiskárně, kterou roku 1732 koupil a vytvořil z ní největší tiskárnu na Moravě.¹⁹²

Samozřejmě nesmíme zapomenout také na jezuitskou tiskárnu, která pracovala v režii jezuitského řádu a pražské univerzity. Po příchodu jezuitů do českých zemí (1556) nepotřebovali tiskárnu, jelikož většinu knih si opatrovali v zahraničí. Po Bílé hoře získali zkonfiskovanou tiskárnu Samuela Adama z Veleslavína a rokem 1635 započal faktický provoz ve skromných podmínkách. Během opětovného spojení světských fakult jezuitské akademie do Karlo-Ferdinandovy univerzity (1654) se jezuité se dostali do tlaků ze strany světských profesorů ohledně tiskárny. Nakonec Ferdinand III. rozhodl, že tiskárna musí

¹⁸⁹ Th 53 Segneri, Paolo (1624-1694); Rassler, Maximilian (1645-1719); Massei, Giuseppe (1626- 1698): *Brevis vitae historia cum ejusdem concordia quietis et laboris in oratione. Augustae Vindelicorum; Dilingae, Bencard, Johann Caspar (1649-1720) 1707.*

¹⁹⁰ Th 449 Neumayr, Franz (1697-1765): *Frag: Ob der Probabilismus oder die gelindere Sitten-Lehr catholischer Schulen abscheulich und zu vermaledeinen sie?.* München; Ingolstadt, Crätz, Johann Franz Xaver (činný 1746-1775); Summer, Thomas (činný 1747-1766) 1759.

¹⁹¹ H 1102 Sianda, Giovanni: *Spectabilium historiae universalis compendium ad facile acquirendum potiorum eventuum a mundi exordio usque ad nostram aetatem notitiam.* Augustae Vindelicorum, Rieger, Matthäus (1705-1775) 1756.

¹⁹² VOIT, Petr: *c. d.*, s. 356.

sloužit celé univerzitě, nikoliv jen zájmům jezuitů. Od druhé poloviny roku 1656 začali používat impresum „typis Universitatis Carolo-Ferdinandae in Collegio Societatis Jesu ad sanctum Clementem“ v latinských publikacích. Pro německé užívali „in der academischen Druckerey in Collegio der Societät Jesu bey St. Clementem“. Knihy s vazbou na univerzitu byly většinou odbyty tištěnou formulací „typis academicis“ nebo „typis Collegii academici“. Tiskárna tiskla literaturu s náboženskou či s nábožensky vzdělávací tematikou, hagiografické tisky, předklady prací zahraničních spolubratří, řadu učebnic a spoustu dalších.¹⁹³ Ve valtické knihovně je jezuitská knihovna zastoupena ve dvaceti exemplářích, z nichž je nejstarší kniha z roku 1666¹⁹⁴ a nejmladší z roku 1765.¹⁹⁵

V tabulkách níže jsou zapsané nejčastěji se objevující vydavatelé, tiskaři a místa vydání.

Nejčastější vydavatelé a tiskaři:

Nakladatelé	Tiskaři
Bencard, Johann Caspar (1649-1720)	Ghelen, Johann Leopold von (1708-1760)
Crätz, Johann Franz Xaver (činný 1746-1775)	Trattner, Johann Thomas (1717-1798)
Friessem, Johann Wilhelm (1600-1668)	Pega, Andreas Franz (činný 1682-1714)
Recurti, Giovanni Battista (činný 1715-1770)	Průša, Ignác František (činný 1744-1763)
Rieger, Matthäus (1705-1775)	Hirnle, František Antonín (1697-1758)

Nejčastější místa vydání:

Místo vydání	Počet	Místo vydání	Počet
Wien	419	Köln	86
Augsburg	162	Regensburg	69
Praha	145	Berlin	59
Venezia	122	Nürnberg	38
Leipzig	97	Paris	33

¹⁹³ VOIT, Petr: *c. d.*, s. 898-902.

¹⁹⁴ R 538 Družbicki, Kasper (1590-1662): *Jesus passus per centuriam modorum meditandi passionem salvatoris nostri illustratus*. Calissis, Typis Collegii Societatis Jesu 1666.

¹⁹⁵ Th 110 Herzig, Franciscus (1674-1732): *Manuale parochi seu methodus compendiosa munus parochi apostolicum rite obeundi*. Tyrnaviae, Typis Academicis Societatis Jesu 1755.

8. INDIVIDUÁLNÍ ZNAKY SOUBORU

8.1 Vazby

V knihovně se nachází knižní vazby z různých druhů materiálů. Tyto materiály slouží k ochraně knih a mnohdy mají i reprezentativní funkci. Desky bývají dýhové, lepenkové, dřevěné a papírové. Dřevěné či lepenkové desky mohou být pokryty papírem či látkou, anebo jejich kombinací. Více ohrožené části knih (hřbety, klouby a přilehlé části) jsou překryty trvanlivějšími materiály - usní, pergamenem či plátnem.¹⁹⁶

Desky, které jsou potaženy kůží, jsou zdobené zlatotiskem nebo slepotiskem a často jsou zakončeny kovovými háčkovými sponami anebo textilními tkanicemi. Některé starší knihy jsou opatřeny kováním nebo puklami. Hřbet bývá buď plochý či s vazy, které mohou být zdobené, ale i nemusí. Horní část hřbetu bývá opatřena papírovými štítky, na kterých je perem napsán název knihy, její autor a někdy i signatura.¹⁹⁷

V klášteře převažují desky z lepenky a papíru a v menší míře je zastoupeno dřevo. U kožených vazeb převládá často tentýž vzor, a to zdobený hřbet s linkovanými hřbítky vazů v poli hřbetu zlatá kolková kompozice se čtyřmi nárožními kolky s dominantou, například u signatury Th19_3. Kromě toho je tu mnoho knih se zdobenými vazbami, mezi ně například patří několikasvazkové dílo, jehož desky jsou pokryty bílou usní. Tyto knihy jsou zdobené slepotiskovou rámovou kompozicí. Na deskách je černým tiskem monogram nahoře „VL“ a dole letopočet "1573". Hřbet má čtyři dvojité vazy a v horní části je opatřen papírovým štítkem s názvem a uprostřed je perem signatura „B“, ve spodní části hřbetu býval ještě lístek s číslicí, který určoval pořadí knihy v polici.¹⁹⁸

Další exemplář je potažen bílým pergamenem, s plochým hřbetem (v horní části perem napsán název, díl a signatura F). V horní části desek je nápis „FACVL TATIS

¹⁹⁶ MARTÍNEK, Radek a kol.: *c. d.*, s. 121.

¹⁹⁷ Tamtéž., s. 121.

¹⁹⁸ Sign. Th5_1-5.

PHILOSOPHICAE ANNO 1716“.¹⁹⁹ Vedle datace jsou šesticípé hvězdy, po levé straně jedna a po pravé straně tři, které jsou poskládány do trojúhelníku. Vazeb tohoto typu je v knihovně více, avšak liší se jen nápisem na deskách, například „*FACVLT. PHILOS. 1703*“²⁰⁰, „*FACVLTATIS PHILOSOPHICAE 17 13*“²⁰¹, „*FACVLT PHILOS 1709*“²⁰², „*FACVLTATIS PHILOSOPHICAE 1671*“.²⁰³ Další kniha se zajímavou vazbou má signaturu Th412. Je potažena bílou usní s pěti dvojitými vazy. Desky jsou zdobeny slepotiskovou rámovou kompozicí s bordurou ve tvaru kartuše. V horní části je nápis „*FACVLTATIS • PHILOSOPHICE VIENNAE • 1 • 6 • 9 • 5 •*“ Vazba je zakončena dvěma kovovými sponami. Všechny tyto knihy dříve patřily jezuitské univerzitě ve Vídni, ale po zrušení řádu je milosrdní nejspíš odkoupili.

Další zajímavé vazby mají dva tituly, a to H1091 a M1694. První má vazbu z hnědé kůže s deskami zdobenými tenkou bordurou s nezvyklým oválem s výraznou dominantou a se zlatou cizelovanou ořízkou.²⁰⁴ Druhá kniha má světle hnědou koženou vazbu se zlatým zdobením desek i hřbetu, s drobnými florálními motivy se zlatou ořízkou.²⁰⁵

Nejvýzračnějšími vazbami jsou opatřeny prvotisky. U děl Petra Lombardského *Sententiarum libri quattuor*, která má polokožené desky zdobené slepotiskem. Je zakončena dvojicí háčkových spon zdobených rytím. Kniha nejprve ležela (u obou svazků je na zadní desce štítek s označením díla²⁰⁶, psáno gotickou kurzívou) a byly připevněny řetězem (*liber catenatus*).²⁰⁷

¹⁹⁹ Sign. Th16_1-2.

²⁰⁰ Sign. Th10.

²⁰¹ Sign. Th20_1.

²⁰² Sign. X71.

²⁰³ Sign. Th403_2-3.

²⁰⁴ Viz obr. č. 4 a 5.

²⁰⁵ Viz obr. č. 6.

²⁰⁶ Viz obr. č. 7.

²⁰⁷ Th 86 bis / 1 a Petrus, Lombardus (ca. 1095-1160); Bonaventura (svatý, ca 1217-1274); Beckenhub, Johannes (asi 1440-asi 1491): [Sententiarum libri IV.]. [Liber I.]. [Nürnberg], [Koberger, Anton (1440-1513)] [1491]

Knihy se signaturou Th98_1 a Th98_2 má původní pozdně gotickou vazbu. Renesanční už rámová kompozice je ve středním poli ještě vyplněna kosmým mřížováním. Je zdobena slepotiskem, měla pukly a nárožnice, uzavírala se na spony. Na zadní desce je stopa po staré signatuře napsané červeným inkoustem. Později je ke knize doplněn barokní hřbet se slepotiskem. Podobnou vazbou oplývají také knihy se signaturou Th85_1, Th85_2 (pozdně gotická, slepotiskové kosmé mřížování, měla nárožnice, pukly, spony jsou střídavě modročerveně rubrikovány) a R707_1-5 vazba opět stejná jako předchozí, má vynalézavě zamalované poznámky do ornamentu (snad opět filozofická fakulta vídeňské univerzity).

8.2 Supralibros

Supralibros vyjadřuje vlastnictví konkrétního svazku knihy institucí či soukromou osobou, která bývá vyznačena na deskách, hřbetu, ořízce nebo sponách. Provádí se různými technikami – slepotiskem, zlatým či barevným tiskem a výjimečně se supralibros objevuje psaná či malovaná. Nejvíce se nachází v podobě erbu.²⁰⁸ Ve valtické knihovně se nachází několik zajímavých supralibros.

Na vazbě knihy se signaturou H1002²⁰⁹ se nachází erb hrabat z Leslie (ovál provedený

jednoduchou linkou, v něm francouzský štít s břevnem. Břevno pokryté třemi kruhovými sponami vedle sebe s hrotem směřujícím vodorovně doleva. Pole za břevnem zdobeno vegetativním damaskováním. Na štítu hraběcí koruna, zbytek oválu vyplněn akantovým ornamentem). Tento rod pochází ze Skotska, kde je doložen od poloviny 16. století. Jeho příslušníci se zapojili do náboženských válek v Evropě na straně

²⁰⁸ MARTÍNEK, Radek a kol.: *c. d.*, s. 131.

²⁰⁹ H 1002 : *Laurus Leslaeana explicata, sive clarior enumeratio personarum utriusque sexus cognominis Leslie, una cum affiniis, titulis, officiis, dominiis, gestisque celebrioribus breviter indicatis. Graecii, Widmanstadius - haeredes 1692.*

protestantů. Příslušník rodu, Walter Leslie, byl donucen odejít kvůli katolické víře natrvalo. Usadil se ve Štýrsku, kde vstoupil do císařských vojenských služeb. Cestu k vzestupu majetkovému a společenskému mu otevřela aktivní účast při vraždě Albrechta z Valdštejna (1634). Císař Ferdinand II. jej obdaroval Novým Městem nad Metují a dalšími statky. Lesk jeho rodu dodal sňatek s Annou Františkou z Dietrichsteinu. Rod Lesliů vymřel smrtí Josefa Antonína Leslie, jehož veškeré statky zdědili Dietrichsteinové.²¹⁰ Tento rod je důležitý pro milosrdné bratry, jelikož se hrabě Jakub z Leslie rozhodl přeměnit tamější chudobinec s kaplí svaté Máří Magdalény na nemocnici, která byla založena 1692. Při této příležitosti založení kláštera a příchodu bratří (1696) obdaroval všechny konventy milosrdných bratří výtiskem o historii svého rodu.

Následující zajímavou supralibros je supralibros rodu Šporků (čtvrcený štít s korunovaným srdečním štítkem s uťatou hlavou Turka. V 1. a 4. poli korunovaný rozkřídlený orel s odvrácenými hlavami, ve 2. a 3. poli na trojvrší korunovaný lev směřující do středu štítu se standartou na dřevci. Na hlavě štítu jsou turnajové helmy a jako klenoty mají (zprava): 1. pět pavích per, 2. rostoucí lev se standartou jako v poli štítu, 3. rozkřídlený korunovaný orel, 4. pole Turek v turbanu a s mečem v pravé ruce směřující do středu štítu, 5. obrněná paže s kordem. Z turnajových helmů vychází příkryvadla).²¹¹ Tuto supralibros má na deskách kniha R32. Šporkové byli německým šlechtickým rodem, který přišel do Čech během třicetileté války. Rod vlastnil panství Hradiště, Heřmanův Městec, Malešov, Konojedy, Hoříněves, Lysou nad Labem a Kuks, kde tento rod založil klášter, do kterého byli pozváni milosrdní bratří.

²¹⁰ VALENTA, Aleš: *Rodinný archiv Lesliů, Nové Město nad Metují 1638 – 1869*. Zámorsk 2013, s. 3. Dostupné na: http://vychodoceskearchivy.cz/zamorsk/files/2013/10/8899_Rodinn%C3%BD-archiv-Lesli%C5%AF-Nov%C3%A9-M%C4%9Bsto-nad-Metuj%C3%AD-1638-1869_NAD_276.pdf [cit. 10.8.2015]

²¹¹ Viz obr. č. 10.

S devíti exempláři následuje supralibros jezuitů. Je to typ slepotiskové vazby užívané mezi druhou polovinou 16. a polovinou 18. století pro katolickou literaturu zpracovanou jezuitskými knihvazači nebo klášterními dílnami. Na vazbách se mohou objevovat emblémy ISH nebo v kombinaci s MAR. Mění se grafická podoba písmen jezuitského emblému a ornamentálního stylu středové kartuše.²¹² Většinou se objevuje na přední i zadní desce provedený slepotiskem emblém IHS s křížem, vyrůstajícím z vodorovného tahu písmene H, pod kterým jsou tři hřeby. Například u knih se signaturou R600 a R1289 se objevuje na zadní desce v kartuši písmeno M, nad nímž je koruna. Většina těchto knih byla získána koupí, jelikož například u signatury Th93 je na titulním listu poznámka perem „Catalogo in scriptis A[nn]o 1610 L. L. n 132“, což se nachází pouze v pár exemplářích a u ostatních knih se úmyslně zakreslovali původní majitelé.

Nejčastější supralibros v knihovně patří rodu Kinských²¹³ (španělský štít, v němž je naznačené červené pole se třemi z levého okraje štítu rostoucími vlčími zuby nad sebou; štít lemují řád zlatého rouna, který je přerušen listovou korunkou nad štítem s viditelnými pěti hroty zakončenými trojlisty, mezi nimiž jsou čtyři hroty s perlou), který se v knihovnách nachází ve dvou verzích, ve zlaté a stříbrné. Nejčastěji se objevuje ve stříbrné podobě, která má dvě varianty, buď v oválném medailonu anebo v oválné kartuši lemované hvězdami, ornamentem a dvojicí sfing a pelikánů.²¹⁴ Ve zlaté variantě se objevuje znak Kinských v oválném medailonu. Na vazbách se také často neobjevuje výzdoba, až na několik málo výjimek zdobených hřbetů ozdůbkou.²¹⁵ Z vlastnických poznámek vyplývá, že byly určeny

²¹² VOIT, Petr: *c. d.*, s. 969.

²¹³ Kinští jsou starý český šlechtický rod, jehož kořeny sahají do 13. století, kdy byl nevýznamným vladýckým rodem. Výraznějšího mocenského a politického vzestupu se rod dočkal až po třicetileté válce.

²¹⁴ Viz obr. č. 8 a 9.

²¹⁵ Sign. M1602, M1609, M1620_1-7, M1644_1-2, M1720_1-4, M1739_1-4, M1741_1-2, M1763_1-5, M1773_1-6 (Chybí 4. díl) M1857_1-3.

pro studenty ošetřovatelsko-chirurgické školy, ale skoro všechny si přisvojil na nějaký čas Joachim Ramschissl, který byl nejspíš na tamější škole učitelem v polovině 18. století.²¹⁶ Spojení mezi Kinskými a valtickými milosrdnými je skrz osobu Emerica Bergera (1667-1731), který byl jejich osobním chirurgem a zároveň valtickým milosrdným bratrem, tak je pravděpodobné že jim darovali tyto knihy za jeho služby anebo odeslali jeho pozůstalost.

8.3 Ex Libris

Ex libris vyjadřuje vlastníka knihy (instituci či soukromou osobou), která se může objevovat kdekoliv uvnitř knihy vesměs v psané podobě „Ex libris či Ex biblio-theca“ nebo v podobě erbu, razítka nebo drobné grafiky.²¹⁷

Ex libris ve valtické knihovně jsou v podobě ručně napsaného textu buď na titulní list, nebo v prostoru přideští či předsádky. Ne všechny knihy mají ex libris. U klášterní knihovny nejvíce převažují ex libris, které patří přímo klášteru. Za nimi následují tisky nesoucí přímo jméno majitele. V této kapitole zmíním jen ty, které se často objevují a v další kapitole bude tabulka se soupisem většiny majitelů v abecedním pořadí.

V klášterní knihovně se nejčastěji nacházejí tato ex libris, odkazující přímo na klášter, psané rukou v různých podobách: „*Ex Bibliotheca F. F. Misericordiae Convent Feldsp[er]g[ensi]s ad S[an]ctum Augustinu[m]*“, „*Ex Bibliotheca FF[rat]rum Misericordiae Feldsp[er]gae*“, „*Ex Bibliotheca F. F. Mis[er]ic[or]diae Conventus Feldsp[er]gensis ad S[an]ct[u]m Augustinum*“. Výše zmíněné ex libris se objevují například u těchto titulů H1003, M1419_1-2, R460, R467, R1289.

Kromě klášterních ex libris se nalézají mnoho dalších odkazujících na předchozí vlastníky knih. Nešťastné je, že mnoho vlastníků nelze dohledat. Nejvíce se objevující ex libris je Raphaela Wagnera. Narodil se ve Vídni a byl valtickým převorem v letech 1751-

²¹⁶ M1609 „Munificentia Kynckýana fr: Fr: studentibus chirurgiae S: ord[inis] S: Joan[n]is Dei ex Provinc[ia] German[ica] 1746 ad usum Fr: Joachimi Ramschissl Ei[us]dem S: ordi[nis]“.

²¹⁷ MARTÍNEK, Radek a kol.: *c. d.*, s. 132.

1787.²¹⁸ Ex libris s číselným pořadím se objevuje nejčastěji na předním příděští, která jsou u některých titulů protažena až na předsádku a jako psací prostředek je použit inkoust s posypátkem (posypáno pískem kvůli schnutí inkoustu). Ex libris se objevuje v různých variantách: „*Ex Libris F[rat]ris Raphaelis Wagner No: 14*“, „*Ex Libris F[rat]ris Raphaëlis Wagner No: 3*“, „*No: 74 Ex Libris f[rat]tris Raphaelis Wagner*“.²¹⁹ Jeho pozůstalost se skládala nejméně ze 107 knih, ze kterých se dochovalo 46.²²⁰ Mezi nimi se objevují větší knižní řady od italských autorů jako jsou například Césare Calino (1670-1749), Giuseppe Musoco (1668-1753) nebo Giacinto Tonti (1666-1726).

Za ním následuje patnáct knih Ruperta Traxla: „*Ex Libris Fr[ater]: P[ater]: Rupert: Traxl Sac: Ord: S: Joannis de Deo Sacerdotis*“²²¹ a se šesti exempláři Tomáš Vlček: „*Ex libris Thomae Vlček*“²²², který byl do své smrti (1873) řádovým knězem.

Výše vyjmenovaná ex libris nejsou jediná, která se v knihovně nachází. Je jich mnoho. Dalšími jsou například: „*Ex Libris P. Zachariae Erhardt Sac: Ord: Sancti Joannis de Deo Fratrum Misericordiae professi 1723*“²²³, „*Ex libris Joannis Brettler*“²²⁴, „*Ex libris Bonifacii Wumbra*“²²⁵ nebo „*Ex Libris Fratris Bonaventurae Rabatsch ordinis s. Joannis de DEO Sacerdotis*“²²⁶

V knihovně se nalézají knihy s razítkem a podpisem Johannese de Dea Sobela, který žil v letech 1839-1903 a byl císařským radou a provinciálem milosrdných „Kais. Rath Joh. v. Gott Sobel“. Sobel je také autorem knihy o dějinách Milosrdných bratří vydané v roce 1892, která je v celém názvu v seznamu literatury.

²¹⁸ PODSEDNÍK, Hubert: *Milosrdní bratři. Valtice-Feldsberg...*, s. 96.

²¹⁹ Sign. R456, R464_1, Th158.

²²⁰ Kompletní řada se nezachovala žádná. Jen číselné řady 10, 40 a 50 jsou skoro kompletní.

²²¹ Sign. 679, H1066/1067, Ph1141_42, Ph1154, R222/223, R224, R229, R235, R239, R250, R251_1-2, R564, R565, R566.

²²² Sign. H1074, J952, J1239_1, Th87_2, R708, R750.

²²³ Sign. Th87_1, H1074, Th087_1-2.

²²⁴ Sign. Ph1542, Th351_4, Th0351_1-3, R320_1-2.

²²⁵ Sign. R383_1-3.

²²⁶ Sign. Ph1126, Th76, Th411, R621_1-3.

8.4 Vlastnické poznámky

Po ex libris a razítcích jsem našla na předsádkách, příděštích a titulních listech mnoho vlastnických poznámek napsaných rukou (tužkou nebo perem). V knihách jsem našla informace, kdo danou knihu vlastnil, v kterém roce ji získal. Poté následují různé popisky a poznámky o ceně. Vlastnické poznámky jsou psané v latině, němčině a v některých případech i v maďarštině. V tabulce se nachází vlastnické poznámky, které jsem v klášterní knihovně objevila. Pokud je u jména hranatá závorka s otázníkem, znamená to, že vlastnická poznámka nebyla zcela čitelná. V dalším sloupci je zaznamenáno, ve které z knih to je.

Angermann, Gabrielis	R565
Antelinienellii, Castrucius Franciscus	H895_8
Baumgarthen, Stanislau	Th111
Baumgartner, Walltrid	355
Baumhisch, Anton Joseph	Th134
Berger, Karl	R873
Brettler, Joannis	R320_1, R320_2, R787, R943_1, Th351_1, Th351_2, Th351_3, Th351_4, R711, R723
Carusa, Joseph	X138
Čadek, Franz	860, H909_1, H909_2, H1238, J990, J1240, J1839_2, Ph1569_1, Ph1569_2, R762, R764, R796, R805, R832, R937, Th377, Th378, Th380, Th902_1, Th902_2, Th902_3, Th904, Th936_1, Th936_2, Th936_3, Th938, Th939, Th1243
Deuschel, Alois Dintotheus	758
Eberhard, Gallus	R392, R501, Th406
Edling, Alphons Wilhelm	R661
Edmund, Horny	H1229
Ellner, Bertinus	M1389_4
Entlicher, Joannes Georgus	R519/520
Erhard, Zachari	Th87_1, Th87_2
Fr. Burghard	778
Fr. Justus	H1222
Fr. Oswaldus	R750
Fr. Sylvester	R622
Fr. Valerianus	J956, M1486, M1493_1, M1493_2, M1493_3, M1493_4, M1543_1, M1543_2, M1604, M1611, M1641_2, Ph1027, Ph1135_1, Ph1135_2, Ph1135_3, Ph1135_4, Ph1135_5, Th96_1, Th96_2, Th96_3, Th96_4, Th114/115, Th116, Th117, Th118, Th157, Th192_1, Th192_2, Th193_1, Th193_2, R530
Fraÿenfels, Godefrid	Th118

Glaz (Glatz), Joannis Antoni	R575, R562_2, R567/568 , Th61
Gleinizer, Rupert	R293
Gros, Anton	R278
Günter, Caspar	M1454
Hangonyi, Josef	Th55, Th58_1, Th58_2, Th58_3
Herma, Peregrin	H898
Himmelberger, Joseph	X138
Hirschfeld, Bernard (O. S. J. D. A)	R247
Hlavaček, Ambros	H921
Hofmeys, Timochines	744
Hölting, Joseph Joachim Schueller	J60
Hörmann, Valentin	H1072, R32
Hračzek, Franciscus	H670
Hýsek, Josef (Primář M.U.Dr.)	M1, X40, X42, X66, X67
Karassek, Corbinian	J979_2, J979_3
Kovanda, Joannes Henricus	R376
Krävogel, Joannes Godefrid	J60
Kriczan, Urban	Th114/115, Th116, Th117, Th118
Linhart, Gustav	2844, R805
Lopúch, Antonín	Th918
Málek, Josef (Ph. J. R.)	J963_1, J963_4, R733, R850_1, R850_2, Th944_1, Th944_2, Th944_3, Th944_4, X43, X45, X136
Mandel, Albert	R683
P. Capistrani	R544
P. Chrysol (Krysol)	J961, R517, R584, R717_2, Th104, Th189/91_3
P. Leonard ex Tabany	J1799_2
P. Prosper	886, 887, V1220
P. Theobald	776
Paltauss, Attanas Matthias	883
Parter, Jacobus	H1077
Pařízek, Octavius	R593 , R805
Perény, Adam	H1077
Pietichmann, Wenceslaus	R279, R602
Plichta, Prosper	X105
Pokorný, Isaias	917_1, 917_2
Rabatsch, Bonaventura	Ph1126, R621_1, R621_2, R621_3, R658, Th76, Th411, Th413_5
Ramschissl, Joachim	M1549, M1552, M1602, M1609, M1620_1, M1620_2, M1620_3, M1620_4, M1620_5, M1620_6, M1620_7, M1644_1, M1644_2, M1720_2, M1736_1, M1736_2, M1736_3, M1736_4, M1741_1, M1741_2, M1763_1, M1763_2, M1763_3, M1763_4, M1763_5, M1773_1, M1773_2, M1773_3, M1773_4, M1773_5, M1773_6, M1857_1, M1857_2, M1857_3, M1858, Ph1170_1, Ph1170_2, Ph1170_3
Rehm, Peter	J978_1

Richter, Benedictus	R813
Roland, Joannes	M1417_1, M1417_2, M1417_3
Rupert, Prosper	692
Sedláček, Barthelem (O. S. J. d. D.)	M1363_1, M1363_2, M1363_3, M1385, M1951
Senglis, Rudolph	Th13_1, Th13_2, Th15
Schaefer, Antonius	H1068
Schmiedl, Christophorus	R230
Schofer, Antonius	H1068
Schped, Joseph	929_2
Singer, Karl (Primararzt Med. Rat Dr.)	M7
Sinodisek, Joannes Joseph	R594
Sobel, Johann de Deo	M1373, M1376, M1384, M1386, M1943, M1946, M1947, Ph1577, V1247, V1289
Somer, Carolus Henricus	J951
Somer, Joannes Benignus	J951, J953
Sporer, Adalbert Joannes	H1103
Stadler, Caspar	H1107
Szabi, Ladislau	183
Sztupal (Stupal), Prosper	964, 1197, H1221, J979_1, Th49, Th50_1, Th50_2, Th50_3, Th57_1, Th88/89, Th91, Th97, Th118, Th175, Th188
Temes, Paul	J956
Tomesch, Francois	M1219
Tóth, Crispin	H1159
Traxl, Rupert	0, 679, H1066/1067, Ph1141/42, Ph1154, R222/223, R229, R235, R239, R250, R251_1, R251_2, R564, R566, Th126
Ulrich, Walfridus	R920, Th903_1, Th903_2
Vavřečka, Jindřich	191
Vlastník	Signatura
Vlček (Wlček), Thomas	H1227_1, H1227_2, H1227_3, J1239_1, Ph1551, R708, R750
Wagner, Confratius	R598
Wagner, Raphael	507, H896_1, H1158, J960, Ph1050, R387, R388, R456, R464_1, R505, R531, R572, R574_1, R574_2, R576, R578a, R578b, R581, R598, R601, R637, R645, R652, Th39, Th40, Th41, Th42, Th43, Th45, Th92, Th94, Th135_1, Th135_2, Th143_1, Th143_2, Th143_3, Th143_5, Th144/145, Th146, Th148_1, Th148_2, Th148_3, Th150, Th151, Th152, Th153, Th158, Th167
Walser, Maternus	1298, Th172_1, Th172_2, Th176_1, Th176_2
Wasserburg, Patricius	H1091, R268
Wasserburger, Wenceslaus	Ph1137
Weger, Constantius	R236, R274
Weichler, Consalvus	H1102
Weilhart, Matthias	P1027
Wippek, Theodorus	R665
Wortner, Josef	1291, 1292, 1293_1, 1293_2, 1296

Wumbra, Bonifac	R383_1, R383_2, R383_3
Zobernik, Andreas	R325_1
Zoken, Dominicus	R509

U některých titulů se na různých místech (přídeští, předsádka, titulní list) nalézají jen jména, například: tužkou „*Jos. Málek*“ či „*Jos. Málek Ph. J. R.*“²²⁷, perem „*Fr. Antoninus Schofer*“²²⁸. Nejpočetnější zastoupení jmen je „*F. Valerian*“²²⁹ nebo v druhé podobě „*F. Valerianus*“²³⁰ s 31 knihami. Zajímavé je, že u čtyř jeho knih je na titulním listu tužkou „*Urbani Kriczan*“²³¹ které se nikde jinde nenachází.

Pak následuje vlastnická poznámka Milosrdných bratří v různých variantách, například: „*ad Conventum Ffratrum Misericordiae Feldspergae 1753*“²³², „*Ad Conventum Feldspergen FF[rat]rum Misericordiae*“²³³, „*ad Conventum Feldspergens S: Augustinj Ffratrum Misericordiae 1759*“²³⁴ Tyto perem psané poznámky jsou na 28 knihách na pro ně typickém místě napsání, které se nachází na předním přídeští.

Mezi zajímavé vlastnické poznámky patří vlastnické poznámky bratra Bonaventury Rabatsche, u jehož jedné poznámky je místo klasické datace, chronogram. „*BonaVentVrae bona VentVra sInCer VoVens, hoCXentIo VtIqVe eXIgVo, Dat FontanaM Decanus Bohemo. Crutiensis*“²³⁵ Po sečtení všech římských číslic jsem se dopracovala k datu 1769. Bratr Bonaventura měl celkem 8 knih, včetně výše jmenované („*Ex Libris Fratris Bonaventurae Rabatsch ordinis s. Joannis de DEO Sacerdotis*“).²³⁶

Jak jsem dříve zmiňovala, tak se nachází mezi poznámkami i pár příkladů v maďarském jazyce, a to: „*Jos. Hangonyi A[nn]o 1812 A Magyar Gála Bö ing. Kin-dolmány arany-öv,*

²²⁷ Sign. J963_1, J963_4.

²²⁸ Sign. H1068.

²²⁹ Sign. Th114/115, Th116, Th117, Th118 ad.

²³⁰ Sign. Th96_1, Th96_2, Th96_4, M1543_1-2, M1641_2 ad.

²³¹ Sign. Th114/115, Th116, Th117, Th118.

²³² Sign. J961, Th020_1, Th189/191, Th0802 ad.

²³³ Sign. Ph1048.

²³⁴ Sign. R441.

²³⁵ Sign. 658.

²³⁶ Sign. Ph1126, Th76 ad.

*szép-mente psalaszrul Czifra verenadrág Kórsag roll kalpaga metteti Csizma kaczer tégyer sarkanoyú rarja czikornyás Oldala kardofsan - Tarfolyt derekára akafzfza Bal kezivel kényyen rorzonn pödöriose bajufzfzar A Magyar Hufz - aras- bamultyon Franozias Nemece*²³⁷ Nejspíš se jedná o věnování. Další poznámkou, částečně v tomto ugrofinském jazyce, je poznámka od Joachima Ramschissle, o němž jsem se zmínila v kapitole o supralibros: „*Munificentia[m] Kÿnz Kyäna[m] ad usum Fr: Joachimi Ramschissl S: Ord: S: Joan[n]is Dei professi*“²³⁸ nebo „*Munifcea[m] KÿncKÿana[m] Fr: Fr: studentibus chirurgiae S: ord: S: Joan[n]is Dei ex Provinc: German: 1746 ad usum Fr: Joachimi Ramschissl Eigdem s: ordi*“²³⁹

8.5 Razítka

Mezi další vlastnické prvky patří razítka, která se hojně objevují v knihách kláštera. Jsou různorodá od klasického kulatého razítka, oválného až po klasická razítka. Vybrala jsem jen pár exemplářů, které mne nějak zaujaly, buď četností anebo majiteli razítka.

Nejčastěji se objevují razítka konventu, která jsou v češtině a v němčině. Nejvíce se objevuje fialové razítko „*KONVENT MILOSRDNÝCH BRATŘÍ VALČICE*“²⁴⁰ a po něm oválné fialové razítko „*CONVENT DER BARMHERZIGEN BRÜDER ZU FELDSBERG*“, v poli je znak milosrdných bratří puklé granátové jablko, na jehož vrcholu je kříž převýšený šesticípou hvězdou.²⁴¹

Jako další jsou razítka klášterní nemocnice: červené razítko „*Allgemeines öffentliches Krankenhaus der barmh. Brüder in Feldsberg*“²⁴² - tyto knihy nejspíš sloužily pro

²³⁷ Sign. Th58_2.

²³⁸ Sign. Ph1170_1-3.

²³⁹ Sign. M1609.

²⁴⁰ Sign. M4_1-11, M5_1-35.

²⁴¹ Sign. 765, H1297_2, R919, V1904.

²⁴² Sign. X1-21, X31, X32, X34, X35, X38, X51, X52, X73, X125, X131, X132.

hospitalizované pacienty. Objevují se zde i razítka různých doktorů, bratří anebo dokonce i valtické lékárny.

Mezi zajímavá razítka patří například: fialové razítko „*Provinzialamt der Barmherzigen Brüder Wien, II. Taborstrasse 19*“,²⁴³ fialové oválné razítko „*KONGREGATION der barmherz. Schwestern im Frauen Spital ZU FELDSBERG, N. ÖST.*“²⁴⁴ a fialové oválné „*NOVIZIAT DER BARMHERZIGEN BRÜDER IN WIEN LEOPOLDSTADT*“ ,v poli je znak milosrdných bratří - puklé granátové jablko, na jehož vrcholu je kříž převyšovaný šesticípou hvězdou.²⁴⁵

8.6 Fyzický stav

Následující kapitola popisuje fyzický stav dochování. Jak již bylo zmíněno, tak klášterní knihovna obsahuje skoro 2100 knih a nejvíce knih je z 18. století. Musíme tedy počítat s tím, že se jejich stáří promítne do jejich fyzického stavu.

Fyzický stav ovlivňuje spousta faktorů. Mezi ně patří uložení knih, způsob zacházení s knihami jejich vlastníky a škůdci (hlodavci, červotoči, rybenky). Mnoho far či klášterů trápí vlhkost, která se snadno přenesení i na knihy. Seběmenší navlhnutí stačí k tomu, aby byl knižní blok poškozen plísní, které se už tak snadno nedá bez specializované pomoci zbavit.

Naštěstí valtická knihovna patří mezi velice dobře zachované. Avšak některé knihy mají defekty jako desky poničené od hmyzu a škůdců, opotřebování vazeb, skvrny od tekutin, potřhané papírové vazby a vytrhané stránky anebo chybějící kovové spony nebo chybějící tkanice. U nejstarších exemplářů knihovny jsou některé dřevěné desky rozdělené ve dvě a už pevně nedrží v knižním bloku. Některé knihy jsou lehce ohořelé, ale mezi kuriózní poškození patří jedny desky, ve kterých je vyvrtaná symetrická díra. Samostatnou kapitolou jsou

²⁴³ Sign. R823.

²⁴⁴ Sign. X96.

²⁴⁵ Sign. M1389_3, M1389_4, R639.

akefalické knihy, které se hůř identifikují kvůli chybějícímu titulnímu listu, ale dají se většinou dohledat přes internet, kde jsou celé knihy skenovány a zpřístupňovány na internetu.

Klášterní knihy byly uchovány v suchu a nebyly vystavovány výkyvům počasí, což dokládá mizivé procento viditelných plísní, které byly nejspíš skoro vymýceny při očišťování lihem.

9. KATALOGIZACE

Katalog byl vypracován v běžně dostupném databázovém programu Microsoft Access. Katalogizační karta pro evidenci prvotisků a starých tisků (lze ji použít i pro tisky z 19. a 20. století) vychází ze struktury doporučené manuálem: ISBD(A) *Mezinárodní standardní bibliografický popis pro staré tisky a prvotisky*. Praha 1997.²⁴⁶ Veškeré informace o vydavatelích a tiskařích jsem dohledávala na různých internetových stránkách – na německé a anglické Wikipedii, CERL Thesaurus, webových stránkách různých národních knihoven, ale také v databázi Národní knihovny České republiky a mnoha dalších stránkách.

Při katalogizaci klášterní knihovny bylo potřeba všechny tituly protřídit a rozdělit podle signatur. Bylo to nutné, jelikož se za léta používání knihovny pomíchaly různé konventní knihovny dohromady. Po roztřídění byly knihy očištěny lihem a opatřeny papírovým štítkem se signaturou. Uklízečím mašinérií neunikly ani skříně, ve kterých jsou knihy uloženy, jelikož při enormním zaplnění regálů nebylo možné je pravidelně čistit, a tak se zde nahromadila spousta prachu a pavučin. Poté následovala fotodokumentace, při níž se vyfotily vazby knih, signatury, vlastnické poznámky, titulní listy a u starších tisků kolofóny. Kolofóny jsou přidané informace o vzniku rukopisu, o autorovi a názvu díla, ale také o objednavateli, písaři, datu dokončení rukopisu či jeho ceně.²⁴⁷ Identifikaci ztěžovaly chybějící titulní strany, s identifikací těchto knih nebo spíš zařazením mohl pomoci katalog, který byl vypracován v roce 1933, ale ten se do dnešních dní bohužel nepodařilo nalézt. Některé akefalické knihy jsem dokázala dohledat, především díky institucím, které skenují knihy, jež jsou dnes volně dostupné na internetu.

Po nafocení následovalo roztřídění fotek a vytvoření složek pro každou jednotlivou knihu. Složky byly opatřeny signaturou, kterou vlastní daná kniha. Některé knihy neměly žádnou signaturu, a proto bylo potřeba vytvořit novou signaturu. Veškeré tyto sirotčí knihy

²⁴⁶ MARTÍNEK, Radek a kol.: *c. d.*, s. 155.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 137.

byly opatřeny signaturou X. Pro lepší orientaci v počítači jsem si knihy rozdělila do složek podle jejich označení (Bez signatury, Číselná signatura, Historia, Jura, Medici, Philosophi, Religio, Theologi a Varia).

Následně jsem veškeré vyčtené informace z titulního listu či tiráže zapsala do programu Access (signatura, název, autor a další osoby spjaté s knihou, tiskař, vydavatel, rok a místo vydání či tisku, vazba, vlastnické poznámky, jiné signatury, stav dochování aj.). Některé knihy se snadno zapisovaly do katalogu, jelikož neobsahovaly žádné nečitelné vlastnické poznámky. Autory, tiskaře a vydavatele jsem zadávala do katalogu v autoritativní podobě. Tyto údaje jsem dohledávala především na stránkách www.viaf.org a www.thesaurus.cerl.org, kde se dají dohledat všechny autoritativní údaje.

Vypracování katalogu bylo časově velice náročné, jelikož focení knih a jejich následné zavedení do katalogu zabralo přes půl roku práce. Samotné focení a třídění knih probíhalo ve třech etapách. První návštěva probíhala od 12. srpna do 16. srpna 2014, druhá od 8. září až do 12. září téhož roku, při kterém mi pomáhala moje spolužačka Jana Mášová a zatím má poslední návštěva kláštera byla 2. – 5. února 2015. Je více než pravděpodobné, že se budu muset na podzim vypravit znovu do kláštera kvůli kompletnímu a konečnému uspořádání podle signatur a vytvoření seznamu pro snadnější orientaci v policích skříní, ve kterých jsou uloženy veškeré knihy z valtické klášterní knihovny.

10. ZÁVĚR

Milosrdní bratři jsou hospitálským řádem sv. Jana z Boha, který zasvětil svůj život pomoci nemocným. Tento světec při své životní cestě našel cestu k Bohu v podobě péče o nemocné a potřebné. Za svého života nikdy nepomyslel, že jeho úsilí dá podnět ke vzniku řádu. Tento řád již funguje od 16. století a jejich heslem je „Per corpus ad animam“ - „Tělem k duši“.

I přes veškeré těžkosti tento řád dokázal přežít útrapy a diskriminaci od jiných katolických řádů, které na něj žárlily a bály se, že přijdou o své finanční dary. Všechny úklady a nepravosti bratři s neutuchajícím klidem přečkali až do období druhé světové války, kdy se aktivně zapojovali do odbojů, kupříkladu podporou pronásledovaných osob nacistickým režimem. Tato odvaha stála některé život. Komunistický režim jim také nepřál, ale dokázali, i když v malém počtu, přežít dodnes.

Cílem mé práce, který jsem si stanovila na začátku, bylo zaznamenat dějiny valtické knihovny a následné vyhotovení katalogu. V mnoha ohledech to nebyl lehký úkol, jelikož prameny o valtické knihovně jsou velmi skromné. Mnoho mi pomohly výpovědi bratra Ladislava Kronicha a provinciála Martina Macka.

Katalog byl zpracován z fotografií, které byly pořízeny v brněnském konventu. Základní literaturou, kterou jsem použila, byla příručka Záchrana a inventarizace drobných církevních fondů, ve které jsem našla instrukce, jak vypracovat katalog a další stěžejní publikací mi byla Encyklopedie knihy starší knihtisk a příbuzní obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století. Na informace o autorech, vydavatelích a tiskařích jsem využívala internetové stránky. Jednalo se především o Google, Wikipedii, katalogy a databáze Národní knihovny ČR, různých národních a univerzitních knihoven, Vial a Cerl Thesaurus.

Časově nejvíce náročná část práce byla samotná katalogizace. Hlavním pomocníkem mi měl být katalog, podle kterého jsem měla zrevidovat stávající knihy. Bohužel tento katalog se

nenášel, a tak bylo zapotřebí vytvořit úplně nový katalog. Celkem bylo zaevidováno 2092 knih, o kterých jsem psala ve dvou kapitolách, kde jsem rozbírala počty tisků a počty míst vydání, které jsem zavedla pro přehlednost do tabulek a grafů.

Ze seznamu literatury, která je uvedena v závěru práce, jsem nejvíce využívala knihu od Milana Bubna „*Encyklopedie řádů a kongregací v českých – žebrevé řády, III. díl, 2. svazek*“, která se podrobně zabývá žebrevými řády, jejich zaměřením, organizační strukturou a popisem jejich působení. Další stěžejní publikací byla kniha od milosrdného bratra Benedikta Bogara s názvem *Milosrdní bratři*, která byla vydána v Praze roku 1934. Detailně se zaměřuje na celkovou historii řádu v Evropě i se zaměřením na české země a jeho jednotlivé konventy. Dále jsem využila dvě publikace od Huberta Podsedníka, a to *250 let Milosrdných bratří v Letovicích a Milosrdní bratři. Valtice-Feldsberg 1605-2005: almanach ke 400. výročí příchodu Milosrdných bratří do Valtic*. Nejstarší kniha, která mi pomáhala, byla od Joannese de Deo Sobela, *Dějiny a slavnostní spis rak.-české řádové provincie Milosrdných bratří ke slavnosti ve dnech 28., 29. a 30. srpna konaného vysvěcení nemocnice mateřského domu ve Valčicích v Dol. Rakousích, Munificencí Jeho Jasnosti knížete Jana I. z Liechtenštejna a na Liechtenštejně nově vystavěné, z roku 1892*.

Milosrdní mívali celkem osm konventů, každý z nich měl vlastní knihovnu. Avšak málo z nich je zpracováno. V loňském roce vyšla kniha od autorů Jindřicha Koldy a Ignáce Antonína Hrdiny „*Historická knihovna hospitálu Kuks a její romanisticko-kanonistický fond Historicko-právní studie*“. Autoři chtějí seznámit čtenáře o vývoji historické knihovny kukského hospitálu. Dělí se na dvě části (první: Vývoj fondu kukské historické knihovny a jeho původci; a druhá část: Právně historický popis knihovního fondu). Autoři umožňují čtenáři si udělat přibližně obrázek o struktuře knihovny, a také o knihách, které kukský klášter měl. Kolda s Hrdinou počítají s nedostatečnou znalostí latiny a němčiny, a proto v poznámkách pod čarou překládají názvy děl do češtiny, což je pro čtenáře velice přínosné.

Kuuská knihovna je teď tedy jediná plně zpracovaná knihovna. Snad se brzy bratři dočkají kompletního soupisu všech konventních knihoven.

11. SEZNAM LITERATURY

Prameny:

- Moravský zemský archiv v Brně: Fond E 79 Milosrdní bratři Valtice
- Pamětní kniha Milosrdných bratří ve Valticích: Uložena v konventu sv. Leopolda.
- Klášterní knihovna Milosrdných bratří konvent Valtice: Uložena v konventu sv. Leopolda v Brně.
- KRONICH, Ladislav: Nepublikovaný rozhovor o klášterní knihovně Milosrdných bratří ve Valticích ze dne 14.8.2014.
- MACEK, Martin: Nepublikovaný rozhovor o klášterní knihovně Milosrdných bratří ve Valticích ze dne 17.4.2015.

Sekundární literatura:

- BOGAR, Benedikt: *Milosrdní bratři*. Praha 1934, 342 s.
- BUBEN, Milan: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích – žebrové řády, III. díl, 2. svazek*, Praha 2007, 424 s.
- FOLTÝN, Dušan: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005, 880 s.
- FREEMANOVÁ, Michaela: *Hospitály milosrdných bratří na Moravě a v Čechách*. In: Mezinárodní symposium k dějinám medicíny, farmacie a veterinární medicíny (7.). 8.-10. června 2005, Olomouc 2005, s. 25.
- HRDINA, Ignác Antonín – KOLDA, Jindřich: *Historická knihovna Hospitalu Kuks a její romanisticko-kanonistický fond. Historicko-právní studie*. Praha 2014, 289 s.
- CHRÁSTECKÝ, Metoděj a kol.: *Hlučínsko, Valticko, Vitorazsko. Podobná minulost: historie, obce, atraktivita*. Hlučín 2008, 263 s.
- CHROBAK, Werner: *Ján z Boha: Pastier. Dobrodruh. Nemocničný priekopník*. Mnichov 1995, 47 s.

- JANOTOVÁ, Lucie: *Milosrdní bratři a jejich umělecké projekty v českých zemích*. Olomouc 2014, 241 s. Dostupné na: http://theses.cz/id/4b81m3/Milosrdn_brati_a_jejich_umleck_projekty_v_eskch_zemch.pdf
- KORDIOVSKÝ, Emil a kol.: *Město Valtice*. [Břeclav] 2001, 530 s.
- KOUKAL, Vítězslav a kol.: *Valtice a řád milosrdných bratří. Historie a osobnosti*. Praha 1995, 75 s.
- KULIJEVYČOVÁ, Marie: *Ochranná ruka sv. Šimona a Judy nad hudbou*. In: *Časopis harmonie*, 2014. Dostupné na: <http://www.casopisharmonie.cz/rozhovory/ochranna-ruka-sv-simona-a-judy-nad-hudbou.html>
- LUKŠOVÁ, Zuzana: *Prology Mikuláše z Lyry k jeho Postille litteralis*. Brno 2012, 76 s. Dostupné na: http://is.muni.cz/th/261816/ff_m/Diplomova_prace.pdf
- MARTÍNEK, Radek a kol.: *Záchrana a inventarizace drobných církevních fondů*. Olomouc 2008, 352 s.
- MILOSRDNÍ BRATŘI: *Ebola*. In: *Hospitalita*, ročník 2-3/2014, s. 4. Dostupné na: <http://www.milosrdni.cz/res/archive/004/000567.pdf?seek=1415369923>
- MILOSRDNÍ BRATŘI: *Milosrdní bratři Hospitálský řád sv. Jana z Boha*. In: *Hospitalita*, ročník 4/2012, s. 3. Dostupné na: <http://www.milosrdni.cz/res/archive/001/000202.pdf?seek=1355394582>
- MILOSRDNÍ BRATŘI: *Zemřel br. Ladislav Kronich 3. února 1921-20. prosince 2014*. In: *Hospitalita*, ročník 4/2014, s. 3-4. Dostupné na: <http://www.milosrdni.cz/res/archive/005/000674.pdf?seek=1429015307>
- PODSEDNÍK, Hubert a kol.: *250 let Milosrdných bratří v Letovicích*. Letovice 2001, 94 s.
- PODSEDNÍK, Hubert: *Milosrdní bratři. Valtice-Feldsberg 1605-2005: almanach ke 400. výročí příchodu Milosrdných bratří do Valtic*. [Brno] 2005, 107 s.

- SOBEL, Joannes de Deo: *Dějiny a slavnostní spis rak.-české řádové provincie Milosrdných bratří ke slavnosti ve dnech 28., 29. a 30. srpna konaného vysvěcení nemocnice mateřského domu ve Valčicích v Dol. Rakousích, Munificencí Jeho Jasnosti knížete Jana I. z Liechtenštejna a na Liechtenštejně nově vystavěné.* Vídeň 1892, 247 s.
- VALENTA, Aleš: *Rodinný archiv Lesliů, Nové Město nad Metují 1638 – 1869.* Zámorsk 2013, 76 s.
Dostupné na: http://vychodoceskearchivy.cz/zamorsk/files/2013/10/8899_Rodinn%C3%BD-archiv-Lesli%C5%AF-Nov%C3%A9-M%C4%9Bsto-nad-Metuj%C3%AD-1638-1869_NAD_276.pdf
- VOIT, Petr: *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzní obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století.* Praha 2005, 1350 s.

Internetové zdroje:

- http://de.wikipedia.org/wiki/Albert_Eulenburg
- http://cs.wikipedia.org/wiki/Meyers_Konversations-Lexikon
- http://cs.wikipedia.org/wiki/Tom%C3%A1%C5%A1_Akvinsk%C3%BD
- https://cs.wikipedia.org/wiki/Petr_Lombardsk%C3%BD
- https://en.wikipedia.org/wiki/Louis-Antoine_Caraccioli
- <http://vufind.lib.cas.cz/Record/001173193>
- <https://cs.wikipedia.org/wiki/Hyberni>
- <http://catholica.cz/?id=3808>

12. RESUMÉ

Tato bakalářská práce pojednává o historii klášterní knihovny řádu Milosrdných bratří ve Valticích. Součástí práce je katalog knihovny. Začátek práce se zaměřuje na stručný vývoj řádu v českých zemích a ve Valticích. Další kapitola pojednává o dějinách klášterní knihovny. Ostatní kapitoly analyzují a popisují jednotlivé fondy s konkrétním počtem knih, místy vydání a fyzickými podobami. Tato práce si kladla za cíl vytvořit katalog klášterní knihovny v programu Microsoft Access. Zpracovaný katalog obsahuje 2092 knih (z toho 13 rukopisů). Práce byla vypracována pod odborným vedením Mgr. Jany Oppeltové, Ph.D. na Katedře historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

RESUMÉ

This bachelor thesis deals with the history of the library of Hospitaller Order of Saint John of God monastery in Valtice, the Czech Republic. The thesis includes a library catalogue. The first part of the thesis deals briefly with the development of the order in the Czech lands and in Valtice. The next chapter focuses on the history of the monastery library. Remaining chapters analyze and describe individual library collections, including number of books, their places of publication and physical appearance. This thesis aimed to create a library catalogue using Microsoft Access software. The compiled catalogue contains 2 092 books (13 manuscripts). The thesis was written under the expert supervision of Mgr. Jana Oppeltová Ph.D. at the Department of History, Faculty of Arts, Palacky University Olomouc.

13. ANOTACE

Příjmení a jméno autora: Surá Dana

Název katedry a fakulty: Katedra historie, Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Jana Oppeltová, Ph.D.

Rok obhajoby: 2015

Název diplomové práce: Dějiny a katalog historické knihovny valtického konventu řádu Milosrdných bratří

Název práce v angličtině: The History and Catalogue of the Historic Library of Hospitaller Order of Saint John of God Monastery in Valtice

Počet znaků: 146 717

Počet příloh: 4 str.

Počet titulů použité literatury: 21

Klíčová slova: Milosrdní bratři, Valtice, historie, knihovna, katalog, kniha, signatury, tiskaři, vlastnické poznámky, vazby.

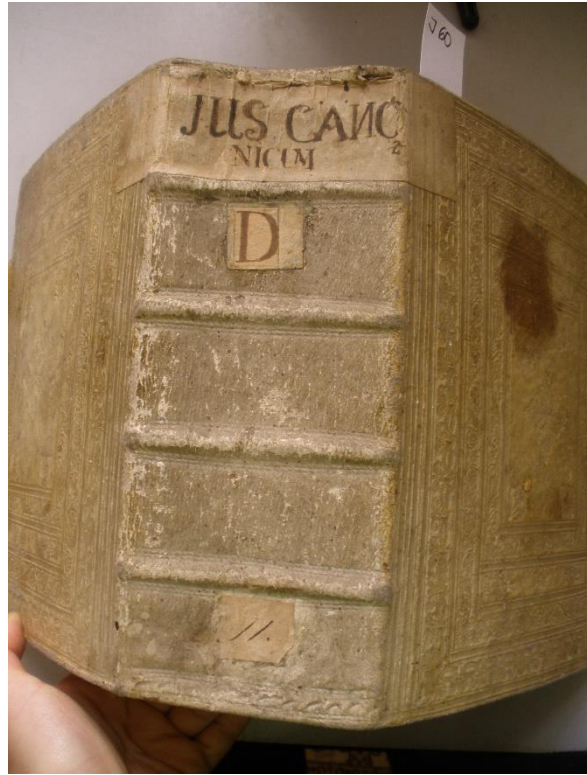
Charakteristika: Tato bakalářská práce pojednává o dějinách a katalogu historické knihovny valtického konventu Milosrdných bratří a hodnotí celý její fond. Všímá si složení fondu po jazykové a obsahové stránce s hodnocením stavu dochování. Nezapomíná ani na historii řádu jako takového jeho vznik a působení v českých zemích. V rámci klášterní knihovny bylo inventarizováno 2092 svazků z toho 13 rukopisů. Součástí práce je katalog, ve kterém se nalézají informace o jednotlivých knihách. Katalog je přiložen pouze na přenosném nosiči z přání Milosrdných bratří. Celá práce by měla přispět k lepší orientaci v knihovně a jako pomůcka pro budoucí badatele.

14. OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

Obr. č. 1

Obr. č. 2

Obr. č. 3

Obr. č. 4

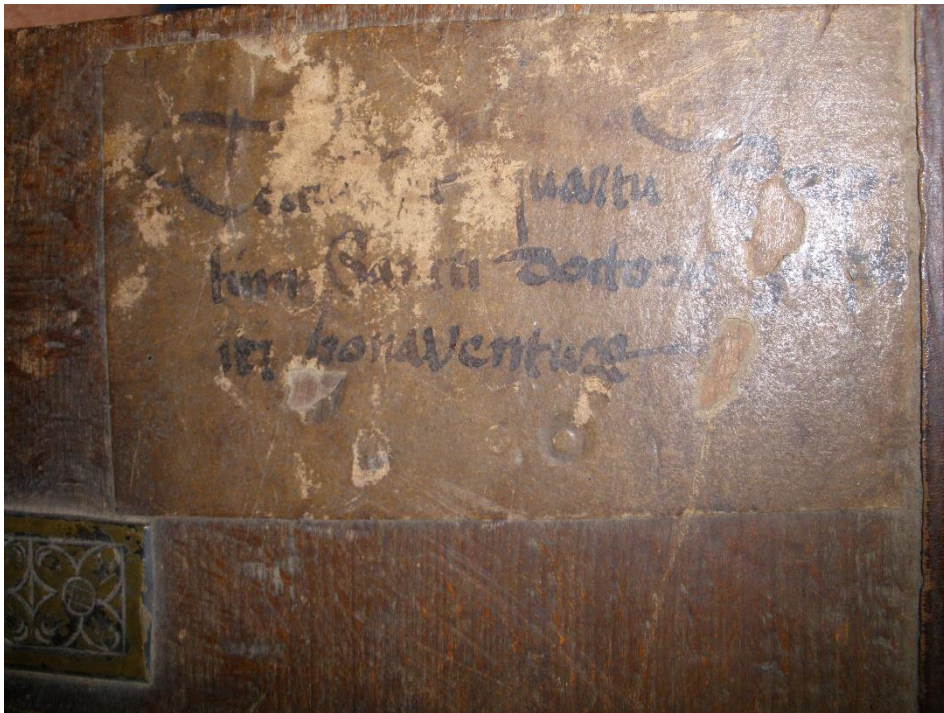
Obr. č. 5

Obr. č. 6

Obr. č. 7

Obr. č. 8

Obr. č. 9

Obr. č. 10

